

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

SVIATKY A SLÁVNOSTI V ANTICKOM GRÉCKU

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program:

Stredoeurópska areálová kultúra

Pracovisko :

Katedra areálových kultúr

Vedúci bakalárskej práce:

Mgr. Ladislav Horník PhD.

Nitra 2011

Ľubica GRIESBACHOVÁ

Čestné prehlásenie:

Podpísaná Ľubica Griesbachová čestne prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a použila som len pramene, ktoré citujem a uvádzam v priloženom zozname použitých prameňov a literatúry.

V Nitre dňa

.....

Podakovanie

Touto cestou sa chcem veľmi pekne poďakovať Mgr. Ladislavovi Horníkovi, PhD. za jeho cenné rady, konzultácie a podnetné pripomienky, ktoré mi boli poskytnuté v priebehu vypracovania práce.

ABSTRAKT

GRIESBACHOVÁ, Ľubica: **Sviatky a slávnosti v antickom Grécku** (Bakalárska práca)/

Ľubica Griesbachová – Univerzita Konštantína a filozofa v Nitre Fakulta

stredoeurópskych štúdií, Katedra areálových kultúr – školiteľ Mgr. Ladislav Horník PhD.

Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár v študijnom programe: kulturológia. 2011. 49 s.

V práci je sústredená pozornosť do obdobia antického Grécka. Veľká pozornosť je venovaná oslavám, sviatkom a slávnostiam. V piatich jednotlivých etapách je spracovávané grécke božstvo, uctievanie božstva, kultu, kňazov, kalendár náboženských sviatkov, sviatkov podľa ročných období, uctievanie bohov v architektúre, literatúre a výtvarnom umení. V prvej kapitole predstavím grécke náboženstvo a starých bohov ako je Uranos a Gaia, Kronos a Rea. Najvyššieho boha Dia, Poseidona, Hádesa, Hestiu, Démeter, Hérú, Dionýsosa, Apollóna, Athénu a ich postavenie v Pantheóne. V druhej kapitole sa budem venovať uctievaniu kultu, kňazom, vešteniu a mágii a prinášaných obetí. V tretej kapitole rozoberiem podrobne atický kalendár náboženských sviatkov v Atike a panhelénkych hier, uznávané celonárodné sviatky, hry a kult mŕtvych a eleuzínske mystériá. V štvrtej kapitole priblížim agrárne sviatky podľa ročných období a verejné hry v Aténach. A v poslednej kapitole sa budem venovať zachovalým pamiatkam uctievaných bohov v kultúre a umení ako je architektúra, výtvarné umenie, literatúra a divadlo.

Kľúčové slová: antické Grécko, ľudia, oslavy, sviatky, slávnosti, bohovia, bohyne, kult, mystériá, obetovanie

ABSTRACT

GRIESBACHOVÁ, Lubica: **Holidays and celebrations in soon Greece** (Bachelor thesis)/
Lubica Griesbachová – University of Constantine the philosopher University in Nitra and
the Faculty of Central European studies, Department of range of cultures – Trainer Mgr.
Ladislav Horník PhD.

Degree of professional qualifications: Bachelor's degree in study programm: of
culturology . 2011. the 49 pages.

The work is concentrated attention to the period of ancient Greece. Great attention is paid to anniversaries, holidays, and celebrations. In the five individual stages is handled by the Greek deity, the worship of the deity, the cult, priests, religious holidays, public holidays calendar according to the seasons, the worship of gods in architecture, literature and fine arts. In the first chapter I will introduce the Greek religion and the old gods like Uranus and Gaia, Kronos and Rea. The Supreme God Zeus, Poseidon, Hádes, Hestia, Démeter, Héra, Dionýsos, Apollón, Athén, and their position in the Pantheon. In the second chapter, I will devote the worshiping of cult, priests, fortunetelling and magic and transported by the victims. In the third chapter of the I will tell detailed the atik calendar of religious holidays in Atike and panhellenic games, recognised nationwide holidays, games and the cult of the dead and eleuzin mystery. In the fourth chapter I will tell about the agrarian holidays according to the seasons and public games in Athens. And in the last chapter I will pay attention, and to preserved landmarks of revered gods in the culture and the arts such as architecture, visual arts, literature and theatre.

Keywords: ancient Greece, people, celebrations, anniversaries, holidays, gods, Goddess, the cult of sacrifice, mystery,

OBSAH

SLOVNÍK TERMÍNOV

ÚVOD	10
1 GRÉCKI BOHOVIA, ICH VLASTNOSTI A POSTAVENIE V PANTEÓNE 11	
1.1 Vznik gréckeho náboženstva	11
1.2 Starí bohovia a titani	12
1.3 Zeus a noví bohovia	12
2 UCTIEVANIE KULTU	19
2.1 Kňazi a kult	19
2.3 Obete a bohovia	21
3 SVIATKY A OSLAVY V ANTICKOM GRÉCKU.....	22
3.1 Atický kalendár	22
3.2 Kalendár náboženských sviatkov v Atike a panhelénskych hier	22
3.3 Celonárodné sviatky.....	24
3.4 Hry ako prostriedok uctievania kultu.....	26
3.5 Kult mŕtvych a eleuzínske myséria.....	28
4 SVIATKY A HRY V ATÉNACH.....	30
4.1 Letné sviatky	30
4.2 Jesenné sviatky.....	31
4.3 Zimné sviatky.....	33
4.4 Jarné sviatky.....	35
5 UCTIEVANIE BOHOV V KULTÚRE A UMENÍ.....	37
5.1 Architektúra	37
5.2 Výtvarné umenie antických Grékov	38
5.3 Literatúra.....	41
5.4 Divadlo.....	41
ZÁVER	44
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	46

SLOVNÍK TERMÍNOV

Agón - skupina závodníkov pri náboženských slávnostiach a sviatkoch

Archón - vládca v Aténach, najvyšší súdny a sakrálny úradník

Drómena - hraná časť mystérií – dráma

Epifaneia - druh styku boha s človekom pri mystériách

Epónymos - najvyšší úradník alebo kňaz

Epoptea – najvyšší stupeň zasvätenia

Extáza – stav, kedy sa postavením duše vo vnútri tela vyvoláva stav vytrženia pri rituálnom tanci

Fallos – mužský pohlavný orgán ako znak mužskej plodnosti

Foria – nosič kultového predmetu

Hiera mystika – tajomné mystické predmety

Hierofantés – veľkňaz ukazujúci zasvätencom tajomné predmety

Hippodrom – bežecká dráha, závodisko pre kone

Hydrané – nádoba na vodu, určená na posvätné očistné pokropenie

Chitón – krátky vlnený spodný mužský a ženský odev

Katadesmos – magický úkon, ktorý vyvolával pripútanie alebo spútanie druhej osoby - démona

Katechumébos – ten, kto prijíma základy kresťanského učenia

Kernos – nádoba na vysokej nohe na prinášanie obetí

Kult – súbor úkonov spojených s uctievaním nejakého božstva

Kykeón – zmes miešaného nápoja z vody, jačmennej múky a mäty

Mantis – osoba inšpirovaná bohom predpovedá budúcnosť – veštiareň

Mýtus – bájný výklad prírodných a spoločenských javov, ich príčiny a pôvod

Ómofagia –jedenie surového mäsa pri kultovom obrade

Orgia – tajné, zasvätené len zasväteným

Propylaion – vstupná brána do chrámového nádvorja

Rituál – súbor obradných náboženských pravidiel

Symbolon – znamenie alebo znak povoľujúci prístup

Telestérium – miesto, kde prebiehal zasväcovací obrad

Thyrsos – tyčka ovenčená brečtanom a ukončená šiškou pínie

Thysia – pôvodne spaľovaná obeť, slávnosť sprevádzaná obeťou

Veštiareň – svätyne poskytujúce služby kňazov a kňažíek

ÚVOD

Človek je v podstate rovnaký aj dnes, ako pred 2000 rokmi. Mení sa mentalita ľudí, ich záľuby, životné a civilizačné prostredie, ovplyvňuje ich rozvoj techniky, ale podstata človeka zostáva rovnaká. Jeho rozumové a citové schopnosti nie sú väčšie ani menšie, len ich prejavy môžu byť rôzne a rôzneho zamerania vo vyspelých kultúrach alebo primitívnych spoločnostiach. Generácie, ktoré nás predchádzali, neboli hlúpejšie ako my, ale zamierovali svoje úsilie iným smerom. Ľudia boli krutí a pokorní, hrdí a zbabelí, nadšení a sklamaní, bolesť ich sprevádzala, keď prichádzali na svet, ale aj keď ju opúšťali, radovali sa a plakali. Uznávali večné ľudské hodnoty ako je láska, vernosť, priateľstvo, úctu k rodičom a zákonom, oplakávali svojich mŕtvych a starali sa o ich hroby. Vedeli, že po vine nasleduje trest a riadili sa zásadou, že človek nemôže prekročiť svoju mieru. Hoci bohovia, ktorým bude venovaná pozornosť v mojej práci nikdy nežili, prežili mnohé historické osoby, ktoré boli skutočnými hrdinami, alebo sa skutočne vyhlasovali za bohov. Zrodila ich ľudová fantázia Grékov a Rimanov. Stretávame sa s nimi v prísloviach a literatúre, v názvoch kozmických rakiet a astronomických atlasoch, v dielach sochárov a maliarov, vo výtvoroch dramatikov a hudobníkov, v bežnej konverzácii i v prejavoch štátnikov. Mnohí z nich budú žiť v povedomí ľudstva tak dlho, ako samo ľudstvo.

Antické náboženstvo je typicky antropomorfné, pretože všetkých bohov si predstavovali v ľudskej podobe. Bohovia boli ako ľudia, len boli väčší, urastenejší, mali väčšiu moc a na rozdiel od ľudí boli nesmrteľní. Už od nepamäti existovali eleusínske mystériá, prijaté do štátneho athénskeho kultu, ale zasvätenie, ktoré malo pôvodne význam očisťovania, sa konalo jedenkrát alebo dvakrát do roka a mimo tejto doby ním ľudia nežili. Bol to výnimočný bezprostredný styk s božstvom, ktorý bol obmedzený na úzky okruh ľudí, vybraných zo spoločenstva ľudí spojených s kultom obce. Iracionálnym prvkom boli extatické stavy, do ktorých sa ľudia dostávali pôsobením božstva. U Grékov bola samozrejماً predstava duše, ktorá prežíva smrť tela a žije potom samostatným životom. Úcta k zomretým predkom bola typická pre Grékov. Predstavy o posmrtnom živote neboli celkom jasné, podsvetie bolo formou posmrtného súdu a odplaty. Ľudia prejavovali úctu k bohom tým, že ich vzývali a prinášali im obety a dary sľúbené už predtým za predpokladu, že boh vypočuje príslušnú prosbu. Veriaci cítili prítomnosť božstva najmä pri slávnostiach konaných na jeho počesť, alebo sa k nemu priblížili v mystických obradoch a mystických vytrženiach. Nebolo vôbec divné, že sa boh zjavil aj verejne.

1 GRÉCKI BOHOVIA, ICH VLASTNOSTI A POSTAVENIE V PANTEÓNE

1.1 Vznik gréckeho náboženstva

Ďalším stupňom k inšpirácii v tvorbe mýtov boli nebeské telesá, predovšetkým Slnko a Mesiac a vesmírne úkazy. Od klaňania k životodarnému Slnku verili, že slnečný boh sa ráno vynára z úst bohyně Zeme a putuje oblohou, a večer zapadá opäť do jej tela. Tajomný jav zrodu človeka a smrti viedol ľudí v zamyslení nad zrodom a zánikom celého sveta, a vari každá kultúra a každá mytológia si vytvárala vlastné predstavy. Nielen o stvorení vesmíru, zeme, bohov a ľudí však mýty rozprávajú, hovoria tiež o skaze sveta, o potopách, o posmrtnom živote, o láske k bohu k ľuďom a tiež o boji: o vojnách, v ktorých bohovia ľuďom pomáhajú, dokonca aj o vojnách ľudí, ktorí si rozdelili svojich bohov.¹ Lovci, rybári, roľníci sa utiekali k magickým praktikám, ktoré prospievali v ich konaní. Snažili sa liečiť choroby, predvídať budúcnosť, ovplyvňovať počasie, oslabiť nepriateľa. Zavádzali rituály, ktoré mali slúžiť k magickým úkonom, tieto rituály museli byť predovšetkým odôvodnené. Dochádzalo aj k nezdarom: chorý zomrel aj napriek magickým úkonom, predpoveď sa nevyplnila, nezapršalo, nepriateľ zvíťazil.²

Náboženstvo antického človeka bolo pevne spojené so životom gréckej spoločnosti, bolo jeho neodmysliteľnou súčasťou, stmelovalo ľudí dohromady a zaručovalo dodržiavanie základného právneho a morálneho kódexu. Každá obec mala svoje ochranné božstvo, ale kult neplatil len jedinému bohu. Pre antiku je typické veľké množstvo bohov, všetci bohovia boli uznávaní naraz. Jediniec sa obracal k svojmu obľúbenému bohu, vyberal si ho z mnoho iných bohov. Často sa tiež pýtal o radu veštiarne, ktorému bohu má obetovať, aby dosiahol to, o čo sa usiluje.³

Podobne, keď jedna obec uctievala svojho boha, ktorého často ani nemenovala, zároveň uznávala, že iná obec uctieva iného boha. Rovnako tak neexistoval v antickom náboženstve pojem cirkvi ako spoločenstvo veriacich spojených presne vymedzenou vierou, s pevnou organizáciou a hierarchiou, takže môžeme hovoriť o štátnom náboženstve, ale nie o štátnej cirkvi.

¹ HRYCH, E. *Velká kniha bohov a bájných hrdinův*. Praha: Regia, 2000. 663 s. ISBN 80-902484-9-7 (ďalej: HRYCH, E. *Velká kniha bohov a bájných hrdinův*. Praha: Regia, 2000.), s 13

² HRYCH, E. *Velká kniha bohov a bájných hrdinův*. Praha: Regia, 2000. s 10

³ VIDMAN, L. *Od Olympu k Panteonu: Antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986. 160 s. ISBN 33-719-86-02/60-401/857 (ďalej VIDMAN, L. *Od Olympu k Panteonu*. Praha: Vyšehrad, 1986.), s 7

1.2 Starí bohovia a titani

Úranos a Gaia boli bohmi neba a zeme. Úranos oplodňoval Gaiu dažďom a rodila trávu, kvetiny a stromy, zvieratá a vtáky. Dážď vytvoril i jazerá a moria. Gaia tým trpela, prehovorila svojho syna Krona, aby otca zbavil plodivej sily. Na radu svojej matky Gaie Kronos vykastroval svojho otca Úrana, zbavil ho vlády nad svetom a vyslobodil Titánov z útrobov Gaie. Kastrácia reprezentuje oddelenie neba od zeme. Kronos jej vyhovel a jeho genitálie hodil do mora.⁴

Z kvapiek Úranovej krvi, ktoré dopadli na zem sa zrodili Giganti, Erinye a Melie (stromové nymfy), z rozbúrenej peny mora vystúpila Afrodita. Gaia bola grécka bohyňa Zeme považovaná za bohyňu plodnosti (vydáva a živí svoje deti) a bohyňu mŕtvych (prijíma svoje deti späť). Bola to dcéra Chaosu, matka a žena Úrana (vytvorili spolu prvú božskú dvojicu: sama ho počala bez akéhokoľvek zväzku). Je zároveň bohyňou smrti a podsvetia. Preto sa jej obetovali zvieratá čiernej farby. **Kronos** bol najmladší a najvýznamnejší z Titánových predchodcov olympijských bohov. Za manželku si vzal svoju sestru **Rheiu**. Spolu sa stali rodičmi mnohých významných gréckych bohov: **Zeus, Hestia, Démeter, Héra, Hádes a Poseidón**. Pretože Kronos vedel, že je predurčený, aby bol nahradený potomkom, všetky deti po pôrode zhltoľ. Keď sa narodil Zeus, predložila mu Rheia miesto neho kameň zabalený v plienke a Dia ukryla na Kréte. Keď Zeus vyrástol, prinútil Krona vyvrátiť kameň a ostatné deti. Kronos a ostatní Titáni vyhlásili vojnu proti Diovi a novým bohom. Titáni boli nakoniec porazení. Ľudia si časy Kronovej vlády idealizovali a nazývali ich zlatý vek. Kronos je zriedka predmetom kultu. Slávnosť Kronia sa konala v Grécku, zotierali sa pri nej rozdiely medzi pánmi a poddanými.⁵

1.3 Zeus a noví bohovia

Ako najvyšší vládca nad bohmi a ľuďmi bol **Zeus** pôvodcom božských a ľudských poriadkov. Dával moc kráľom, ochraňoval ľudové zhromaždenia, upevňoval poriadok a právo, bol svedkom a ochrancom prísahy, trestal nepravosť a nespravodlivosť, bol záštitou všetkých, ktorí u neho hľadali pomoc. Všetko videl, všetko počul a všetko tiež vedel. Poznal aj budúcnosť a niekedy ju ľuďom naznačoval rôznymi znameniami, hlavne

⁴ NEŠKUDLA, B. *Encyklopédia gréckych bohov a mýtov*. Praha: Libri, 2003. 228 s. ISBN 80-7277-125-6 (ďalej NEŠKUDLA, B. *Encyklopédia gréckych bohov a mýtov*. Praha: Libri, 2003.), s 83

NEŠKUDLA, B. *Encyklopédia gréckych bohov a mýtov*. Praha, 2003. s 83

⁵ NEŠKUDLA, B. *Encyklopédia gréckych bohov a mýtov*. Praha: Libri, 2003. s 222

prírodnými úkazmi, snami a veštiami. Dával ľuďom dobro aj zlo, ktoré vyberal podľa vlastného rozhodnutia. Jeho najmocnejšími zbraňami boli hromy a blesky. Riadenie sveta bohov a ľuďí Dia príliš nezaťažovalo. Väčšinu času trávil spolu s ostatnými na hostinách, v olympských palácoch, kde sa podávali ako jedlo ambrózia a ako nápoj nektár. Tieto pokrmy zaručovali bohom nesmrteľnosť a večnú sviežosť. Na hostinách, ktoré boli zároveň poradami bohov, sedel Zeus na zlatom tróne. Obsluhovali ho čašníci bohov Ganymédes a bohyňa mladosti Hébé, tancom a spevom ho obveseľovali bohyne pôvabu Charitky a bohyne krásnych umení Múzy. Pri výkone súdnej právomoci stála pri jeho tróne bohyňa zákonného poriadku Themis a bohyňa spravodlivosti Diké.⁶ Diovou manželkou bola jeho sestra, krásna a vznešená bohyňa **Héra**. Mal s ňou tri deti: boha vojny **Áresa**, kováča a zbrojára bohov **Héfaista** a bohyňu večnej mladosti **Hébu**. Zeus bol veľký záletník a vyberal si milenky s rovnakým gustom medzi bohyňami ako medzi ženami z rodu smrteľníkov. Mal veľa detí ako napr. Persefonu, Afroditu, Artemidu, Helenu, Hérakla, Herma, Dionýsa, Mínoa. Pri mnohých jeho synoch a dcérach sa presne nevie, ktorú smrteľníčku im vybral za matku. Svoju najmilšiu dcéru **Athénu** nemal však s nijakou ženou, zrodil ju sám zo svojej hlavy, odkiaľ mu vyskočila v úplnej výzbroji. O všetky svoje deti sa riadne postaral. **Héra** pochopiteľne na Diovo záletníctvo žiarlila. Prenasledovala jeho milenky a deti a robila mu scény, až sa triasol celý Olymp a na zemi vznikali búrky.⁷

Napriek tomu bol však Zeus zo všetkých bohov najmocnejší a najvznešenejší. Patrili mu tituly a epitetá: vševládny, všemúdry, búrkovládny, vysokohrmiaci, širokohlučný atď. Najčastejšie ho však ľudia volali Olympský alebo najvyšší, poprípade otec bohov a kráľov. Uctievali ho ako boha neba a nebeských úkazov – ako vládcu počasia. Jeho symbol z vtákov bol orol a zo stromov dub.

Poseidón bol jedným z troch najmocnejších gréckych bohov. Vládol nad obrovskou morskou ríšou a bol v nej rovnako zvrchovaným vládcom ako jeho starší brat **Hádes** v podsvetí, alebo mladší brat **Zeus** na nebi a zemi. Všetci morskí bohovia mu boli podriadení, bol pánom všetkých morských zvierat, rozhodoval o všetkom, čo sa dialo na mori a v mori. Svojím trojzubcom mohol rozbúriť more strašného vlnobitia, ale i skrotiť

⁶ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. 488 s. ISBN 66-048-50-14/76-305-856 (ďalej ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980.), s 474-478

⁷ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 474-478

najnebezpečnejšie vlny.⁸ Keď ním udrel o zem, vyvolal zemetrasenie. Povahu mal prudkú a nestálu ako živel, ktorému vládol. Nie teda div, že bol najobávanejším, a preto i najuctievanejším bohom námorníkov a obyvateľov pobrežných krajín celého gréckeho sveta. Poseidónovým sídlom bol nádherný podmorský palác v Aigách. Odtiaľ tiež odchádzal na morskom voze ťahanom koňmi so zlatými hrivami na Olymp alebo hocikam do svojej ríše a jej okolia. Viezol sa pritom po morskej hladine, nie pod ňou a vlny pred ním dobrovoľne ustupovali. Obvykle ho sprevádzali morskí bohovia a živočích. Poseidón bol niekedy celkom príjemným spoločníkom bohov a preukazoval cenné služby aj ľuďom. Stvoril napríklad koňa a naučil ľudí, ako ho majú skrotiť a zapriahnuť do svojich služieb. Dal zemi vlahu a umožnil jej tak plodiť rastliny. Gréci preukazovali Poseidónovi úctu od najstarších čias. Osobitne si ho ctili námorníci a ako stvoriteľa koňa jazdci. Zo zvierat mu zasvätili delfína, koňa a býka, zo stromov borovicu. Jeho menom nazvali niekoľko prímorských miest a na jeho počesť usporadúvali každé dva roky **isthmijské hry**, ktoré sa významom zaradovali hneď za olympijské a delfské.⁹

Hádes bol bohom podsvetia. Zeus navrhol svojim bratom, aby sa o vládu rozdelili žrebom. Poseidónovi pripadlo more, Hádesovi podsvetie a jemu nebo a zem. Ťažko povedať, že Hádes si vybral najlepší žreb, ale jeho pochmurnej a neústupnej povaha vládla nad podsvetím celkom vyhovovala. Duchovia mŕtvych sa dostávali do Hádesovej ríše cez trhliny v zemi a temné priepasti. Vstupnú bránu do podsvetia strážil trojhlavý pes Kerberos s hadmi na šiji. Prichádzajúcich ochotne púšťal, ale nazad nepustil nikoho. Z brány viedla cesta k vodám Acheron, cez ktoré prevážal mŕtvych neľúdny stavec Charón. Prevážal ich do podsvetia, von nie, a za túto službu mu museli mŕtvi zaplatiť. Za prevoz sa Charónovi platilo mincou vkladanou pri pohrebe zosnulého do úst.¹⁰ Z Charónovej bárky putoval každý pred Hádiv trón, kde sa musel zodpovedať pred trojicou sudcov zomrelých, ktorú tvorili Diovi synovia: Mínos, Rhadamanthys a Aiakos.¹¹

Ľudia si všimli, že všetky rastliny a stromy zapúšťajú korene pod zem a znovu sa vytrvale tlačia von, akoby ich zdola poháňala nejaká božská sila. Zo zeme sa tiež ťažili kovy a drahokamy a do zeme sa vracalo všetko, čo zomrelo. Ale útechou bolo, že život človeka je vlastne darom boha, a človek sa vracal tam, odkiaľ prišiel. Neskoršie sa začalo

⁸ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 387-389

⁹ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 387-389

¹⁰ HRYCH, E. *Veľká kniha bohov a bájných hrdinov*. Praha: Regia, 2000. s. 190-191

¹¹ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 165-167

veriť v nádej na šťastný budúci nový život, jeho obnovenie v inej podobe. Tieto nádeje boli obsahom **eleusínských mystérií**.¹²

Ľudia Hárovú ríšu nenávideli. Kto do nej zostúpil, musel sa vzdať všetkých nádejí. Hádes svoju ríšu zvyčajne neopúšťal. Kedysi za slobodna sa z nej vypravil, aby uniesol Diovu a Démétrinu dcéru Persefonu a oženil sa s ňou. Hoci bol neúprosný, ľudia mu stavali svätyňe a chrámy. Najznámejší stál v Eleuzíne pred jaskyňou, cez ktorú vraj uniesol Persefonu do podsvetia. Kto však chcel Háda vzývať, mal to jednoduché. Stačilo, aby si kľakol a zabúchal päťami o zem. Z obetných zvierat mal najradšej čierne ovce, jeho posvätným stromom bol cyprus a kvetom narcis.¹³

Déméter bola bohyňa plodnosti zeme a roľníctva. Keď Zeus zbavil Krona vlády a vyhlásil sa za najvyššieho boha, vzal Démétru na Olymp a pri rozdeľovaní funkcií medzi bohmi zveril jej starostlivosť o plodnosť zeme. Déméter naučila ľudí obrábať polia. Stala sa nielen zakladateľkou roľníctva, ale aj nového spôsobu života ľudí usadlého života v trvalých príbytkoch, ktorý vystriedal ich dovtedajšie kočovné lovectvo a pastierstvo. Súčasne dala ľuďom zákony, ktorými sa mali v novom živote správať. Hoci bola Déméter darkyňou tichého a pokojného života, sama ho dlho nenašla.¹⁴

Hestia bola bohyňa rodinného krbu. Prijala pozvanie od Dia na Olymp. Bohovia ju s radosťou privítali a dvaja z nich, Poseidón a Apollón, sa s ňou chceli aj oženiť. Rozhodla sa však zachovať večné panenstvo. Ako bohyňa rodinného krbu sa stala Hestia ochrankyňou domácností a svorného spolunažívania členov. Jej symbolom bol oheň, ktorý plápolal v každom dome a v každej radnici. Vystáhovalci si ho prenášali do nových domovov. Obetou Hestii sa začínali a končili všetky slávnostné hostiny, pri jej mene sa prisahalo a vzdávala sa jej povinná úcta v každom chráme, nech bol zasvätený hociktorému z bohov.¹⁵

Dionýsos bol synom najvyššieho boha Dia a dcéry kráľa Kadma Semely, boh vína a vinohradníctva, úrody a plodnosti. S jeho narodením to bolo dosť zložité. Keď mal prísť na svet, rozhodla sa Diova žiarlivá manželka Héra, že ho zahubí. Jeden blesk zapálil thébsky kráľovský palác a plamene zasiahli aj Semelu, ktorá v smrteľnej úzkosti porodila nedonosené dieťa. Zeus však zakročil a uchránil pred ohňom svojho syna. Len čo sa

¹² HRYCH, E. *Veľká kniha bohov a bájných hrdinov*. Praha: Regia, 2000. s 190-191

¹³ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 165-167

¹⁴ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 107-109

¹⁵ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 198-199

plamene utíšili, vytiahol syna z úkrytu a dal si ho zašíť do stehna, aby ho donosil. Keď sa Dionýsos „druhý raz narodil“, odovzdal ho Zeus bohu Hermovi, aby sa o neho postaral. Hermés, ktorý nebol ženatý a ako posol bohov bol stále na cestách, nemal na výchovu malého Dionýsa čas, odniesol ho preto k Semelinej sestre Íne, manželke kráľa Athamanta. Héra zoslala na Athamanta šialenstvo, aby ho v záchvate zúrivosti zabil. Ten však zahubil však len svojich synov a manželku. Hermés včasným zásahom Dionýsa zachránil a odniesol ho do nýsajskej doliny a zverili ho tam nymfám, ktoré ho potom ukryli do hlbkej jaskyne, obrastenej viničom a tam ho vychovali. Tam ochutnal Dionýsos prvý raz víno, ktorým potom opájal seba, svoje vychovateľky i svojich druhov Silénov a Satyrov. Odtiaľ priniesol aj prvý vinič ľuďom a naučil ich vyrábať z hrozna nápoj, ktorého bohom ho urobil Zeus. Niektorí sa ihneď oddali jeho kultu, iní sa obávali a postavili sa mu na odpor. Thébsky kráľ Pentheus Dionýsa znenávidel, pretože svojou láskou k veselosti a družnosti odvádzať myseľ ľudí od takých vážnych vecí, ako sú vojna, sebaobetovanie v boji, odriekanie a podobne. Nakoniec ľudia predsa len uznali Dionýsa za mocného boha a jeho daru, vínu, holdujú dodnes. Gréci však nepovažovali Dionýsa len za boha vína a vinohradníctva, ale aj za ochrancu ovocných stromov a kríkov, ktorým dával miazgu, a teda i za boha plodivej sily prírody. Keďže toto všetko si vyžaduje zručnosť a pracovitosť, uctievali ho aj ako pôvodcu týchto cností a súčasne ako darcu bohatstva, ktoré z nich pochádza. Ako boha vína si ho ctili preto, že zbavoval ľudí starostí a prinášal radosť zo života, osviežoval ducha a telo, podporoval družnosť a zábavu, povzbudzoval lásku a uvoľňoval tvorivé sily umelcov. To všetko boli a sú dary na nezaplatenie, pravda, len v prípade, ak sa dodržiava zásada „všetko s mierou“. V Athénach sa pôvodný grécky rás Dionýsových osláv zachoval najdlhšie. Konali sa niekoľko rás do roka. Najvýznamnejšie boli tzv. Veľké dionýsie koncom marca.^{16, 17}

Apollón bol synom najvyššieho boha Dia a jeho milenky Léty, boh svetla a slnka, ochranca života a poriadku, neomylný strelec a veštec. Héra vyslovila kliatbu, že nenájde kus pevnej zeme, kde by mohla porodiť prenasledovaná Létó. Len čo však vstúpila na delfskú pôdu, stal sa z Diovej vôle zázrak. Z hlbín mora sa vynorili dve skaly, ktoré

¹⁶ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 114-118

¹⁷ *Klasické Atény* (z talianskeho originálu Tutto su Atene classica, Bemporad Marzocco, Firenze 1967 do slovenčiny preložila Anna Škorupová) Bratislava: Tatran. 1970. (ďalej: *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970.), s 167

zahradili ostrovu i Pythónovi ďalšiu cestu. Na hore Kynthe porodila dvojčatá – dcéru Artemidu a syna Apollóna.¹⁸

Keď Apollón vyrástol, vzniesol sa so svojimi zbraňami, zlatou lýrou a strieborným lukom do výšin a zamieril do kraja, kde žil Pythón, aby sa pomstil za prenasledovanie matky. Našiel ho v hlbokej úžľabine pod vrchom Parnassom, zasypal ho dažďom šípov a po krátkom boji ho zabil. Zmenil doterajšie meno kraja Pýthó na Delfy. Na mieste svojho víťazstva založil potom svätyňu a veštiareň, aby v nej ľuďom oznamoval Diovu vôľu. Apollónov príchod na Olymp prinášal vždy dobrú náladu. Prichádzal na čele Múz, bohýň krásnych umení, ako ich uznávaný vodca. Nikto z bohov ho neprevyšoval v hre na lýre, keď zaznela jeho pieseň, utíšil sa aj boh vojny Arés. Ľudia ho uctievali z mnohých dôvodov, bol predsa bohom slnka a svetla, bez ktorých by nebol na svete život, a pôvodcom harmónie a krásy, bez ktorých by život nestál za mnoho. Chránil ľudí vo vojnách a nebezpečenstvách, zaháňal od nich prírodné pohromy, dával im zdravie a v nemoci ich liečil, staral sa o poriadok stanovený Diom, miloval a odmeňoval dobro a trestal zlo. Strela z jeho luku nikdy neminula cieľ. Jeho trestajúce šípy boli neomylné a prinášali mor. Takisto neomylné boli jeho veštby. V trójskej vojne bojoval Apollón na strane Trójanov, usmernil aj let šípu, ktorý zasiahol Achillea do päty. Pôvodne bol Apollón bohom zdravia a ochrancom ľudí, neskôr aj ich príbytkov a stád, napokon sa stal bohom svetla a slnka.¹⁹

Athéna bola dcéra najvyššieho boha Dia, bohyňa múdrosti a víťazne vedenej vojny, ochrankyňa práva, spravodlivosti a umení. Podľa symboliky mýtov bola Athéna zosobnená múdrosť a sila Diova. Vládca bohov a ľudí ju mal zo všetkých svojich dcér najradšej, zhováral sa s ňou, nikdy nič pred ňou netajil, vždy jej vo všetkom vyhovel. Athéna si bola jeho priazňou vedomá. Neprestajne sa zdržiavala v jeho blízkosti, nikdy nezatúžila po inom bohovi alebo mužovi, a hoci bola krásna a vznešená, nevydala sa a ostala Athénou panenskou. (Athéna Parthenos). Od najstarších čias bola predovšetkým bohyňou vojny, ochrankyňou pred nepriateľmi. Vojny mal v kompetencii Diov syn Áres, ktorý bol bohom zúrivej vojny a bitiek, kým ona bola bohyňou múdro a rozvážne vedenej vojny, ktorá sa vždy končila víťazstvom.²⁰

¹⁸ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 60-62

¹⁹ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 60-62

²⁰ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 82-84

Bola ochrankyňou miest, ktoré mali v chrámoch jej posvätné sošky. tzv. paládiá. Dokiaľ bolo paládium v meste, bolo mesto nedobytné. Bola ochrankyňou snemov a práva, starala sa o deti a chorých, poskytovala ľuďom blahobyt. Jej pomoc bola neraz veľmi konkrétna, Athénčanom darovala olivu a stala sa tak zakladateľkou jedného z najdôležitejších odvetví gréckeho poľnohospodárstva. Okrem týchto významných funkcií bola Athéna i bohyňou umenia a remesiel. Naučila ženy priasť a tkať, mužov naučila kováčstvu, zlatníctvu a farbiarstvu, pomáhala staviteľom chrámov a lodí. Za svoju pomoc a ochranu žiadala úctu a obete, čo bolo právom každého boha. Neúctu a urážky trestala. Ale dala sa obmäkčiť ľahšie než iné bohyne.²¹

²¹ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 82-84

2 UCTIEVANIE KULTU

2.1 Kňazi a kult

V Grécku kňazstvo nemá hierarchickú sústavu a nemá ani osobitné úradné povinnosti alebo práva. Keďže v Gréckom náboženstve nebolo právd, ktoré by bolo potrebné odhaľovať a propagovať, a nebola potrebná ani náboženská výchova ľudu, kňaz bol prostým správcom kultu v určitom chráme alebo na posvätnom okrsku, ktorý mal na starosti a v ktorom vykonával službu v mene obce. Náboženstvo sa javí v dvoch podobách, ako náboženstvo verejné, čiže náboženstvo celej obce a náboženstvo súkromné.²²

O náboženstvo verejné sa staral štát a najslávnostnejšie verejné obrady vykonávali priamo vysokí vládni úradníci, z ktorých mnohí ovládali i mantiku, čiže náuku, ktorá v rozdielnych znameniach vysvetľovala vôľu bohov. Náboženstvo súkromné sa pestovalo v rodine pod vedením hlavy rodiny. A tak úloha kňazov sa obmedzovala na službu v chráme, ku ktorému boli pridelení. V niektorých prípadoch bolo kňazstvo dedičné čiže vyhradené pre členov niektorých rodín. V lone rodiny sa z času na čas volil nový kňaz. Dedičné kňazstvo bolo doživotné. Väčšina kňazstva bola verejná, takže kňazov volili alebo určovali žrebom zo zoznamu kandidátov. Verejní kňazi vykonávali funkciu najčastejšie rok, najviac však štyri roky, podľa toho, ako často sa konali oslavy božstva, ktorému bola svätyňa zasvätená. Od kňazov sa vyžadovalo dobré telesné zdravie, bezúhonná povesť, znalosť špeciálnych obradov v chráme, v ktorom mal kňaz pôsobiť, plné občianske práva a usporiadané rodinné pomery, trvalá čistota a zdržiavanie sa niektorých pokrmov a nápojov.

Kňazi nosili dlhé biele rúcho, nechávali si rásť dlhé vlasy a keď konali obeť, na hlavu si kládli vence z olivovej ratolesti alebo myrty. Príjmy kňaza len málokedy stačili kryť výdavky, ktoré bývali veľmi vysoké. Kult si vyžadoval nákladné prípravy na oslavu niektorých sviatkov so sprievodmi, hostinami, športovými a hudobnými pretekmi. O kňazstvo sa väčšinou uchádzali najbohatší občania, ktorí si chceli zabezpečiť pocty a spoločenské výsady ako napr. čestné miesto v divadle, na hrách a zhromaždeniach.²³

2.2 Veštenie a mágia

Osobitnou črtou starovekých gréckych náboženstiev bolo veštenie. Bol to súhrn praktík, čo mali viesť k poznaniu vôle bohov, ktorá sa mala prejaviť v blízkej alebo

²² *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 144

²³ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 145

d'alekej budúcnosti. Bolo veľmi dôležité ovládať toto umenie a vedieť ho vykonávať. V Grécku funkcia veštca-kňaza, bola takmer súkromným povoláním, ktoré prechádzalo z otca na syna. Každý mohol ľubovoľne použiť služby veštca, aby získal znamenia a rady na riešenie svojich súkromných záležitostí. Božstvá vyjavovali svoju vôľu jasnými znameniami, ktoré mantis sám vyvolal.^{24 25}

Po celom helénskom svete bolo veľa veštiarní, ktoré sa pokladali za miesto, kde vyjavovali svoju vôľu božstvá, no najmä Apolón, boh veštenia v pravom slova zmysle. Na veštiarne sa obracali súkromníci i vládcovia so žiadosťou o veštenie budúcnosti, no aj o rady v najrozličnejších veciach: pred vydaním zákona, pred vyhlásením vojny, pred zmenou politického režimu alebo pred podpísaním mierovej zmluvy. Najstaršia veštiareň bola v Dodone, v Epire.²⁶ Najuctievanejšia veštiareň bola v **Delfách, vo Fokide**, zasvätená Apolónovi. Jeho odpovede oznamovala prosebníkom kňazka Pýtia. Delfská veštiareň dosiahla v Grécku už od 7. storočia pred. n. l. veľký politický vplyv. Všetky mestá vysielali do Delf osobitné posolstvá, aby sa boha opýtali, aké udalosti pripravuje budúcnosť ich mestu, ako sa vyvinú začaté podujatia, a aby si vyprosili radu, ako majú konať. Prv, ako sa pustili do príprav na zakladanie novej kolónie, konzultovali zvyčajne s veštiarňou v Delfách. Tamojší kňazi totiž vďaka svojim širokým a neustálym stykom so všetkými gréckymi kmeňmi, ba i s mnohými barbarmi zo stredomorskej oblasti skutočne vedeli poskytnúť užitočné rady a informácie. Delfská veštiareň bola takmer ustavične pod vplyvom alebo politickou mocou jedného alebo druhého mesta a jej odpovede sa podriaďovali ich vôli a záujmom.²⁷

V Atike bola len jedna známa a uctievaná veštiareň mimo krajiny. Bola to jedna z „uzdravujúcich“ svätýň, kam chodili chorí prosiť boha o vyzdravenie alebo zmiernenie utrpenia. Tieto veštiarne boli pod ochranou Asklepiea, boha lekárstva.

Iný prostriedok, ako nadviazať kontakt s božstvom s určitým zámerom, boli formuly a magické obrady. Sem patril i akýsi „boží súd“, ktorým sa dovoľávali svedectva bohov tí občania, čo sami neboli schopní obrániť sa a obhájiť svoje práva.²⁸

²⁴ Do prvej kategórie patrili blesky, hromy, zatmenie slnka a mesiaca a zemetrasenia (aj náhodné príhody každodenného života, kýchnutie, počutie sprava či zľava). Znamená druhej kategórie sa zisťovali skúmaním vnútorností obetovaných zvierat alebo letu vtákov na určených miestach a v určenom smere

²⁵ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 146

²⁶ Zeus zjavoval svoju vôľu šumom duba, ktorý často zasiahol blesk, a preto mu bol zasvätený

²⁷ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 147

²⁸ *Klasické Atény*. Bratislava.: Tatran, 1970. s 149

2.3 Obete a bohovia

Najdôležitejšou funkciou, ktorú vykonávali kňazi slúžiaci vo verejnom kulte, bolo obetovanie. Obet', čiže zviera, ktoré darovali božstvu, muselo byť fyzicky bezchybné. Prv ako ho obetovali, rozličným spôsobom ho ozdobili, ovenčili a pokropili lustrálnou vodou. Po obetovaní časť obete opiekli a zjedli ju tí, čo boli prizvaní k stolu. Gréci obetovali často, pretože verili, že je to najúčinnjší spôsob ako vplývať na božstvo, používali aj modlitby, ktorými sa obracal kňaz na bohov. Centrom domáceho kultu bol kozub, ktorý je symbolom božstva toho istého mena. Kultu predstavoval otec ako hlava rodiny, ktorý zhromaždil okolo kozuba všetkých členov rodiny pri rozličných rodinných ceremóniách: pri narodení dieťaťa, pri svadbách a pri adoptovaní. Pri oslave narodenia nového člena rodiny nosili novonarodeniatko okolo kozuba a za 10 dní mu dali meno a oslávili obradnou hostinou.²⁹

Obety sú dary ľudí svojim bohom. Ich účelom je bohom prejavit' vďaku, získať si ich blaženú vôľu. Boli prinášané na potvrdenie prísahy medzi ľuďmi alebo pri zvedavosti o svoju budúcnosť. Obete boli **ľudské** – zvykom bolo ukludniť božstvo, zabezpečiť nejakému výnimočnému mŕtvemu jeho družinu i na druhom svete. (po ktorej nasledovala smrť obete)

Zvieracie – obetované boli: býk, ovca, sviňa, hus, kohút a sliepka. Na pohlavie a farbu obetných zvierat boli určené prepisy

Nekrvavé - koláče, ovocie, kvetiny, nápoje, kadidlo, k obetným zvykom patril aj slávnostný sprievod obetujúcich s obetou k oltáru.³⁰

²⁹ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 145

³⁰ LOWE, G. – STOLL, A. *ABC antiky*. Praha: Ivo Železný, 1999. 467 s. ISBN 80-240-13762 (ďalej LOWE, G. – STOLL, A. *ABC antiky*. Praha: Ivo Železný, 1999.), s 251

3 SVIATKY A OSLAVY V ANTICKOM GRÉCKU

3.1 Atický kalendár

Atický rok bol rokom lunárnym, mal 354 dní a delil sa na dvanásť mesiacov striedavo po 30 a 29 dňoch. Prvý deň v mesiaci volali „novým mesiacom“ a posledný deň v mesiaci volali „dňom starého“. Kalendárny rok sa nezačínal v gréckych štátoch rovnako, pretože sa viazal na náboženské praktiky. Neskoršie sa ujal zvyk (od 3 storočia pred n. l.) označovať roky poradovým číslom olympijských hier, počínajúc tradičným rokom 776 pred n. l. Keďže hry sa konali iba každý štvrtý rok, rozoznával sa každý rok onej olympiády. Časový rozdiel medzi lunárnym a slnečným rokom by za krátky čas spôsobil presuny jednotlivých mesiacov ročného obdobia, preto bol zavedený trinásť priestupný mesiac, ktorý mal 30 dní. Keď sa malo toto doplnenie kalendárneho roku určiť presnejšie, označovali sa väčšie časové úseky-takzvané cykly.

Cyklus oktoéterický sa rovnal piatim obyčajným rokom a trom po trinástich mesiacoch.

Cyklus metonický sa skladal z devätnástich rokov, kde bolo dvanásť normálnych rokov a sedem priestupných rokov.³¹

3.2 Kalendár náboženských sviatkov v Atike a panhelénskych hier

Hekatombaión (júl-august)

Kronie: na oslavu Krona a Rey

Synoikie: na oslavu Athény a na pamiatku Théseovho zjednotenia Atiky

Panatónaje: sa konali na oslavu Athény, konali sa vždy v treťom roku olympiády

Nemejské hry: celogrécke preteky, ktoré sa konali na začiatku 2. a 4. roku každej olympiády v údolí Nemery

Metageitnión (august-september)

Olympijské hry: na počesť boha Dia Olympského, celogrécke športové preteky, konali sa každý 4. rok v Olympii

Pýtijské hry: na počesť Apolóna, celogrécke sviatky, ktoré sa slávil každý 4. rok

Boédromión (september-október)

Eleutherie: na oslavu víťazstva nad Peržanmi

Genezie: spomienka na mŕtvych

³¹ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 153

Maratónie: na oslavu víťazstva pri Maratóne

Baedramie: na počesť Apolóna Záchrancu

Christérie: na pamiatku oslobodenia od tridsiatich tyranov

Veľké Eleuzínie: odbavovanie eleuzínskych mystérií

Pianopsión (október-november)

Pyanopsie: Na počesť Apolóna

Théseje: na pamiatku Thésea

Thesmofórie: na oslavu Demetry a Persefony. Len pre matróny.

Oschafárie: na oslavu Dionýza a Atény na úrodu hrozna

Apatúrie: na oslavu Dia Fratria a Atény Fratrie

Chalkeje: na počesť Hefaista a Atény Ergané

Maimakterión (november-december)

Poseidón (december-január)

Haláy: na počesť Poseidona, Demetry a Kory. Len pre ženy

Vidiecke Dionýzie: na oslavu Dionýza

Chameleón (január-február)

od Dionýzií po Lénaje - na oslavu Dionýza za účasti eleuzínskych kňazov

Anthestérión (február-marec)

Anthestérie: na počesť Dionýza - oslava nového vína

Malé Eleuzínie: odbavovanie eleuzínskych mystérií

Diasie: na úctu Dia a Atény

Prakarystérie: na oslavu Atény, Demetry a Kory

Elafébolión (marec-apríl)

Mestské Dionýzie alebo Veľké Dionýzie: na oslavu Dionýza, s divadelnými predstaveniami

Múnychión (apríl-máj)

Delfinie: na úctu Apolóna Delfinia

Múnychie: na počesť Artemidy

Posvätný kúpeľ Atény Poliady.

Isthmické hry: na oslavu Poseidóna. Celogrécke športové zápolenie v 2. a 4. roku každej olympiády v Korinte.

Thargélién (máj-jún)

Thargélie: na oslavu Slnka a na dozretie úrody

Kallyntérie a Plyntérie: venované kultu Atény

Skioforión (jún-júl)

Skirafárie a Arefárie: oba sviatky na počesť patrónky mesta - pre ženy

Diipolie: na oslavu Dia Polia ³²

3.3 Celonárodné sviatky

Demokratická voľnosť sa dala najlepšie vyjadriť v celonárodných slávnostiach organizovaných na počesť populárnych bohov – najmä Athény, Démétry, Dionýsa a Dia. Aténčania uskutočňovali na počesť svojej ochrankyne Athény honosné kultové slávnosti **Panathénaje**. V Grécku boli mimoriadne obľúbené **eleusínske** mystériá, ktorými sa uctievala Déméter – „Matka zem“, spočiatku považovaná za ochrankyňu úrody a Koré – jej dcéra, ktorá bola symbolom semena, čo spí istú časť roka v lone zeme, čiže v lone matky. Neskorší vývin obradov stotožnil Koré a Persefonou, Hádovu manželku. Z obidvoch vznikli „dve bohyne“, na ktoré sa obracali duše mŕtvych, aby mohli vstúpiť do ríše blažených. Zmysel mystérií spočíval pravdepodobne v presvedčení, že život je večný a neustále sa obnovuje. Starí Gréci verili, že prostredníctvom kultových úkonov získajú taký vzťah k bohu, ktorý im zaisť blažené posmrtné jestvovanie v inej osobe.³³

Počas agrárnej slávnosti – **Eleusínia** sa slávil v Eleusis, v kultovom stredisku Démétry a Persefony, najstaršie grécke mystérium, ktoré malo zvýšiť úrodnosť pôdy. Vychádzalo z mýtu o Démétre, v ktorom sa hovorí: bohyňa mala s hromovládny Diom milovanú dcéru. Keď sa Persefona hrala na lúke s priateľkami, Hádes ju uniesol do podsvetia a urobil svojou ženou. Nešťastná Déméter prešla celú zemeguľu, a keď našla svoju dcéru, odmietala dať zemi úrodnosť. Ľuďom hrozila smrť hladom, preto Zeus Hádovi prikázal, aby dcéru vrátil matke. Persefona zjedla počas pobytu v podsvetí

³² *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 154

³³ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra, FF, 1998. 177 s. ISBN 80-8050-207-2 (ďalej ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra, FF, 1998.), s 137

niekoľko zrn z granátového jablka, ktoré bolo považované za pohrebné ovocie, podľašla čaru a musela každoročne stráviť pol roka u Háda. V zmysle tohto mýtu Gréci verili, že na zemi je vegetácia len počas šiestich mesiacov úrodného obdobia, v čase, keď je Persefona u matky. Déméter z vďaky za záchranu svojej dcéry darovala Triptolemovi, synovi eleuzínskeho kráľa obilný klas a prikázala mu, aby naučil ľudí pestovať obilie, čo sa aj uskutočnilo.³⁴

Mnohí Gréci uctievali kult Dionýsa, boha plodnosti v prírode zobrazovali ako dieťa, ktoré sa na jar rodí, v lete dospieva a v jeseni zomiera alebo zaspáva, aby sa na jar opäť objavil ako dieťa. Dionýsos bol uctievaný ako boh extázy a vína, ktoré vraj preniesol cez more do Grécka. Symbolom tohto boha bol fallos (stoporený mužský pohlavný orgán), reprezentujúci plodnosť a thyrsos (zázračná palica zakončená chumáčom viničových a brečtanových listov). Kult Dionýsa nadobudol veľký význam za vlády Peisistrasa, ktorý zaviedol na jeho počesť slávnosti – **Dionýsie**. Na vidieku slávil Malé Dionýsie organizované koncom decembra a boli prístupné všetkým ľuďom, vrátane otrokov. Neskôr sa na malých dionýziách predvádzali reprízy trágédií a komédií, ktoré mali premiéru už na veľkých Dionýsiách., ktoré sa konali sa začiatkom apríla, keď začala pučať vinná réva a na mori boli vhodné podmienky pre plavbu, aby sa mohli do Atén na slávnosť dostaviť aj vyznávači Dionýza z cudziny. Veľké Dionýsie trvali 6 dní. Prvý deň osláv začínali obetami a predstavovaním básnikov a hercov verejnosti. Druhý deň sa konal veľkolepý sprievod mestom do Dionýsovho chrámu na Akropole. Na čele sprievodu niesli obrovský fallos, nasledovala krojovaná skupina predvádzajúca Dionýsových druhov – satyrov, ktorý spievali na počesť boha dityramby (oslavné hymny doprevádzané hrou na píšťale). Text piesní zvýrazňovali mimikou, gestikuláciou a tancom. Popoludní sa konali preteky chlapčenských a mužských zborov. Tretí deň osláv predvádzali divákovi komédie a ostatné 3 dni tragédie. Udeľovali sa tu počty i vyznamenania a synom padlých bojovníkov odovzdávali štátom darovanú výstroj. Perikles dal aténskym sviatkom celogrécky ráz.³⁵

Jarné a veselé bujaré sprievody, ktorých účastníci spievali hrubé posmešné piesne nazývané kómos a ódé, stáli pri zrode komédií. V dávnych dobách gréckej civilizácie vyberali Athénčania na počesť boha v máji dve ľudské obete. Jednu obeť ozdobili náhrdelníkom z bielych figovníkov a druhú z červených. A za mestom ich ukameňovali. Až do 6. storočia pred n . l. dávali ľudia najavo svoju radosť z príchodu jari

³⁴ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF.,1998. s138

³⁵ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s138

dost' drsne. Vybrali nejakú škaredú ženu alebo človeka s telesnou vadou, pohostili ich sušenými figami a jačmenným chlebom so syrom a potom ich šľahali za veselého hrania na flautu vetvami po pohlavných orgánoch a nakoniec ich upálili a popol hodili do mora. Začínali jarné oslavy na konci marca 6 dní. V sprievode bola nesená socha Dionýsa, konala sa hekatomba (hromadná zvieracia obeť). Sprievod bol neviazaný, pospevovali sa oplzlé piesne, účastníci boli opití. Už v sprievode sa v kostýmoch, v maskách s vypchanými bruchami a zadnicami začínajú prehrávať scény - a zárodky komédie boli na svete. Hlučné veselenie sa stupňuje, mravy sú uvoľnené, preto sa Dionýsos tiež nazýva Bakchos – Búrlivák.³⁶ Vo vidieckych Dionýziách sa konali preteky prostej dedinskej príchuti. Mali hlboký magický význam. Súťažilo sa v pití vína a v ekvilibristike na nafúknutých a namastených mechoch na víno.³⁷

3.4 Hry ako prostriedok uctievania kultu

Ľudia sa s obľubou zúčastňovali na slávnych **olympijských hrách** uskutočňovaných na počesť vládcu Olympu Dia. Tieto hry sa od roku 776 pred n. l. konali pravidelne, každý štvrtý rok a trvali až do roku 394 n. l., kedy ich rímsky cisár Teodosius zrušil ako pohanské. Olympijské hry sa konali v Olympii, v posvätnom háji Altis a boli panhelénske. Začínali koncom augusta a trvali sedem dní a každé štyri roky. Olympia bola v čase letného splnu po sedem dní javiskom náboženských slávností, športových a literárnych vystúpení. Spisovatelia tu čítavali svoje prvotiny divákovi, ktorí sa tu zišli zo všetkých strán helénskeho sveta. Počas piatich sviatočných dní koncerty a recitácie sa striedali s atletickými pretekmi.³⁸ Ich začiatok oznamovali zvláštny poslovia, čo bolo zároveň výzvou na uzavretie všeobecného mieru, pretože počas kultových slávností sa nesmeli bojovať. Na hrách sa mohol aktívne zúčastňovať každý bezúhonný grécky občan, ak prešiel aspoň desaťmesačným výcvikom.³⁹

Olympijské hry mali nasledovný priebeh: prvý deň bol zasvätený náboženským obradom, obetovaniu na veľkom Diovom oltári a obetovaniu nápojov na Pelopovom hrobe. V ďalších piatich dňoch sa konali preteky vo všetkých športových disciplínach pre mládež a dospelých. Na siedmy deň vyhlásili za búrlivých ovácií mená víťazov a slávnosti ukončili sprievodom atlétov ovenčených olivovými vencami, ktoré získali za víťazstvo.

³⁶ HRYCH, E. *Veľká kniha bohov a bájných hrdinov*. Praha: Regia, 2000. s 188

³⁷ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 116

³⁸ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 139

³⁹ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 138

Športové súťaže na počesť Dia organizoval na štadióne, ktorý bol východne od svätyne. Pretekári súťažili v päťboji, v pästnom zápase, zápase vo voľnom štýle spojenom s boxom a v behu v plnej výzbroji. V hippodrome sa konali závody na koňoch a vozoch. Asi od 80-tej olympiády boli zaradené do programu olympijských hier aj muzické súťaže – hudba, spev, recitácie básní a súťaž hlásateľov a trubačov. Olympionici boli hneď po víťazstve odmenení palmovou ratolesťou a po skončení hier olivovým vencom.⁴⁰ Víťazi mali právo dať si ešte za života postaviť sochy. Víťazstvo na Dioových hrách bolo pre gréckeho atléta vrcholom úspechu.⁴¹

Na Athéninu počesť konali v Athénach od nepamäti slávnosti zvané **Panathénaje**, ktorými sa oslavovali jej narodeniny (v júli – auguste). Od polovice 6. storočia pred n. l., keď ustálil ich usporadúvanie athénsky vládca Peisistratos, konali sa každý štvrtý rok **Veľké Panethénaje**, ktorých súčasťou boli hudobné, básnické, atletické, jazdecké a vesliarske preteky. **Malé Panathénaje** boli nemej okázalé a konali sa každý rok. Hlavný obrad týchto slávností pozostával z odovzdania darov athénskeho ľudu Athéne, najmä nového rúcha pre jej starobylú kultovú sochu v Erechteiu na Akropoli. Panethénajský sprievod, v ktorom sa niesli tieto dary, je majstrovsky zobrazený na vlyse athénskeho Parthenónu, ktorého spolutvorcom bol jeden z najväčších gréckych a svetových sochárov-Feidiás.⁴²

Prvý deň sa zasvätil náboženským obradom, obetovaniu na veľkom Diovom oltári a obetovaniu nápojov na Pelopovom hrobe. Nasledovalo 5 dní intenzívnej pretekárskej činnosti vo všetkých športových disciplínach (aj konské dostihy) pre mládež a dospelých.⁴³

Delfské hry (zrejme totožné s Pýthijskými hrami) boli založené Apolónom ako pohrebné preteky po víťazstve božstva nad hadom Pytónom, mali pôvodne charakter hudobných pretekov. Pravdepodobne sa tu hrávala v jasných akordoch lýry pieseň o zápase Apolóna s Pytónom. Neskôr zaradili do pretekov i hru na flaute, no jej temný zvuk neprispel k spevu a božstvu olympijskej harmónie, a preto sa tieto preteky nekonali dlho. V rokoch 586-585 pred n. l. boli delfské hry zreorganizované a od tých čias sa opakovali

⁴⁰ Hoci dostali len symbolickú odmenu, veľmi si ju vážili, pretože im zaručovala popularitu a slávu a mnohým otvorila cestu k politickej kariére. Bohaté mestské štáty odmeňovali svojich olympionikov i materiálne, v Aténach dostávali doživotne zadarmo obedy

⁴¹ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 476

⁴² ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 84

⁴³ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s139

v pravidelných štvorročných intervaloch. K hudobným pretekom sa pridružili preteky atletické, konské a neskôr i dramatické preteky.⁴⁴

Na jeho počesť sa konali v Delfách na jar a na jeseň veľké slávnosti a každé štyri roky **pýthijské hry**, ktoré pozostávali z umeleckých a športových súťaží a považovali sa za najvýznamnejšie po olympijských. Podobné slávnosti sa konali aj pri iných jeho svätyniach a chrámoch v Grécku.⁴⁵

Pohrebného či skôr heroického pôvodu boli aj preteky Poseidónovej svätyně pri korintskej šiji Isthmos na mieste, kde zmizol v morských vlnách Melikertos so svojou matkou Ino-Leukoteiou. **Isthmické hry** mali pre Aténčanov osobitný význam, pretože podľa tradície, bol ich národný hrdina Théseus po návrate z výpravy proti zbojníkovi Skirónovi pôvodcom reformy a reorganizácie týchto hier. Podobný pôvod prezrádza aj tradícia viažuca sa k hrám olympijského typu, ktoré sa konali v **Nemejskom údolí** blízko Diovhov chrámu. Tieto hry boli pôvodne spomienkou na úmrtie, pripomínali smrť malého Ofelta, hoci pamiatku miestneho hrdinu zatienila zanedlho oslava Dia, víťaza i naďalej odmeňovali vencom z celerovej vňate, ktorý bol symbolom smútku.⁴⁶ Okrem tejto náboženskej a symbolickej pocty, okrem ovácií na štadiónoch, hippodromoch a v divadlách, okrem slávneho uvítania víťazov spoluobčanmi po návrate do vlasti ich mená vebili spevy básnikov a sochy najväčších osobností gréckeho sochárstva.⁴⁷

3.5 Kult mŕtvych a eleuzínske myséria

Odzrkadľovali sa najmä v obradoch, ktoré sprevádzali smrť a nasledovali po nej, najmä v obradoch pohrebných. Umierajúceho odovzdávali modlitbami do ochrany Hermesa Psychopompa čiže „sprievodcu duší“. Vo chvíli smrti sa dali hlučne udierať do medených nádob, aby zahnali zlých duchov, ktorí sa vraj usilovali vytrhnúť Hermesovi dušu mŕtveho a odviesť ju zo správnej cesty. Mŕtvemu zavreli oči a ústa a tvár zahalili závojom. Telo omyli teplou vodou, natreli masťami a obliekli do bielej tuniky. Napokon mŕtve telo ozdobili kvetmi a uložili v átriu nohami smerom k východu. Smútočný sprievod za spevu pohrebných piesní odprevádzal mŕtveho k hrobu alebo na žiarovisko, podľa toho, či mŕtveho podľa starých obradov pochovávali, alebo ho podľa nových obradov spálili

⁴⁴ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 60

⁴⁵ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 60

⁴⁶ Hoci dostali len symbolickú odmenu, veľmi si ju vážili, pretože im zaručovala popularitu a slávu a mnohým otvorila cestu k politickej kariére. Bohaté mestské štáty odmeňovali svojich olympionikov i materiálne, v Aténach dostávali doživotne zadarmo obedy

⁴⁷ ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava: Mladé léta, 1980. s 389

a popol dali do urny a uložili do hrobu za mestom. Po uložení mŕtveho nasledovala hostina, zádušné obetovanie nápojov (krvi, vody, vína a mlieka, medu) a zvierat (čiernych neplodných oviec alebo jalovic). Keď bol mŕtvy významný občan, po uložení urny sa konali pohrebné hry. Už od počiatku 6. storočia pred n. l. sa čoraz mocnejšie prejavovalo niekoľko prúdov mysticizmu, ktoré sa usilovali uspokojiť duše túžiace poznať záhady druhého sveta. Toto hnutie sa od samého začiatku viazalo na dionýzovský kult: k nemu sa postupne pridávali extatické a orgiastické obrady na počesť iných božstiev, až sa vyvinulo v hlbokú a špekulatívnu doktrínu orfizmu.⁴⁸

Eleuzínske tajné obrady boli pôvodne miestnym náboženstvom v Eleuzíne, ktoré sa neskôr ujali v Aténach na čele s Archontom-kráľom. Eleuzínskymi mystériami sa uctievala Déméter, „Matka Zem“, ktorú pokladali spočiatku za ochrankyňu prírody, a Kóre, bohyňa – dcéra, ktorá bola symbolom semena, čo spí istú časť roka v lone zeme čiže v lone matky. Zasväcovanie sa odohrávalo v dvoch etapách: za malých mystérií, ktoré sa konali v mesiaci anthestérión, pripravovali katechumentov na zasvätenie prvým poučením, a za veľkých mystérií, ktoré sa slávil s veľkou nádherou v jeseni, v mesiaci boédromión, konalo sa zasväcovanie katechumentov, ktorým sa mystovia stávali epoptami.⁴⁹

Keď sa veriaci očistili v morskej vode, konal sa veľký sprievod, ktorý niesol Bakcha, trácko-dionýzovské božstvo, z Atén po Svätej ceste do Eleuzíny. Po skončení obradov pri svetle faklí predvádzali sa náboženské výjavy o únose Kóry, o plači Démétrý nad stratou dcéry a o jej návrate. Potom mohli zasvätení šťastne a pokojne odísť: záhrobie už pre nich nebolo tajomstvom, cesta do ríše večnej blaženosti im bola otvorená. No beda tomu, kto by bol prezradil, čo videl v posvätnom telestériu.⁵⁰

⁴⁸ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 150

⁴⁹ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 150

⁵⁰ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 150

4 SVIATKY A HRY V ATÉNACH

Ani jedno mesto antického sveta nemalo taký bohatý náboženský kalendár ako Atény. Práve tieto sviatky podnietili stavanie chrámov, divadiel, štadiónov, vznik tragédie, komédie, rozvoj sochárstva a spevu. Mnohé sviatky boli oslavou antropomorfných božstiev klasického Olympu, ktoré sa časom spájali, alebo nahradili predchádzajúce. Sviatky boli motivované ročnými a prírodnými zmenami v prírode, mytológiou, v ktorej sa sústredili náboženské a politické praktiky a tvorivá fantázia.

Každý sviatok mal svoju príčinu, význam, charakter, no všetky mali spoločné niektoré rituálne akty: sprievod, obetovanie, dary a preteky. Prvé dva akty boli vyslovene náboženské, hry sa javia ako prostá zábava pre dav, čo sa schádzal v Aténach, kde sa oceňovala sila, krása a kvalita pretekania. Pôvodne išlo o čisto náboženské rituály. Medzi najdôležitejšie preteky panaténajských sviatkov patril beh fackou. Víťaz bol ten, ktorý prvý vběhol do cieľa s horiacou fackou v ruke. Hlavnou ceremóniou pri tomto bolo nahradenie starého ohňa, čo horel v kozuboch súkromných príbytkov a na verejnom oltári v prytaneiu, novým ohňom. Svätý plameň prenášali v behu, aby nezhasol. Iba ten, komu plameň nezhasol, mal nádej stať sa najlepším. V mnohých sviatkoch sa zjavujú momenty tajomného charakteru.⁵¹

4.1 Letné sviatky

Občiansky a náboženský rok sa začínal v strede leta, medzi júlom a augustom, v mesiaci hekatombaión. Prvý sviatok v mesiaci pripadal na 12. deň mesiaca a slávil sa na počesť Krona a Rey. **Kronie** bol to sviatok ľudový, ktorý sa odbavoval väčšinou v rodinnom kruhu. V ten deň zasadli za jeden stôl páni a otroci. Na 16. deň hekatombaiónu sa oslavovala pamiatka Thésea, ktorý zjednotil Atiku v mene Atén a dal im tak moc a slávu. Tento sviatok sa nazýval **Synoikie**. Koncom mesiaca mal aténsky občan príležitosť posilniť svoje vlastenecké sebavedomie na oslavách **Panaténají**, na počesť patrónky mesta. V normálnom roku trvali dva dni, no každé štyri roky sa svätili veľmi slávnostne. Bol to celogrécky sviatok a vznikol v rokoch 566-565 pred n. l. V tom istom roku vznikli aj preteky. Víťaznou cenou bola prostá amfora na olej, ozdobená, ako bolo zvykom za najstarších čias, čiernou figurálnou maľbou Athény na jednej strane a na druhej strane s motívom z preteku, v ktorom bol súťaženie. Najslávnejšou chvíľou sviatku

⁵¹ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 151

bola tá časť, ktorú Feidiovo dláto zvečnilo na vlyse Parthenónu. V 28. deň sviatku hekatombaión pri východe slnka sprievod niesol posvätné dary a medzi najvzácnejšími vyšívaný peples pre bohyňu, ktorý patrónky práce tkali 9 mesiacov. Atény celú noc bdeli. Dievčence a mládenci spievali a tancovali, efébovia sa pretekali v behu s fakľou a v dolnej časti mesta vreli prípravy na sprievod.⁵²

Na čele sprievodu niesli dary. Panny niesli koše, čaše, krčahy a kadidlo, za nimi šli štyri voly a štyri barany a veľké množstvo jalovíc určených na hromadné obetovanie na veľkom oltári. Za nimi šli skaféforovia oblečení do červeného chitónu a na strieborných miskách niesli dary: med a sladké pečivo, potom nasledovali nosičky váz s vodou a hudobníci. Tkaný peplos bol vyvesený na sťažni lode, aby všetci mohli obdivovať krásne výšivky, ktoré znázorňuje víťazstvo bohyne nad obrami. Tento zvyk bol prevzatý zo sviatkov na počesť Dionýza, ktorý prišiel z mora. Kňazi, hodnostári s ostatnými občanmi uzatvárali na koňoch sprievod. Keď prešli cez agoru stúpajúc po strmom svahu na horu, prichádzajú až na Akropolu, tu prijímala Aténa posty svojho mesta. Večer v obytných štvrtiach, všetci obyvatelia jedli mäso z obetovaných zvierat. Jesť obetné mäso znamenalo zúčastniť sa na božskej hostine.⁵³

4.2 Jesenné sviatky

Mesiac boédromión (september – október) bol veľmi bohatý na sviatky, ktorý bol pomenovaný podľa sviatkov **Apolóna** – pomocníka v nebezpečenstvách vojny - **Boédromie**. Je to mesiac, v ktorom sa oslavovala pamiatka slávnych bitiek, **Eleutherie**: 3. dňa sa oslavovala bitka pri Platajách, víťazstvo nad Peržanmi a v 6. deň v mesiaci pri **Maratón**e. Oslavovali sa hrdinovia týchto bitiek, no súčasne sa vzdávala vďaka božstvu, ktoré víťazstvo podporovalo. V polovici mesiaca sa začínali veľké **eleusínske mystériá**. Kto nebol zasvätený do svätých obradov, nebude mať taký istý osud, ak po smrti odíde do temnôt. Šťastný je ten, kto nazrel do týchto tajomstiev. Užialená Demeter, ktorá hľadá svoju dcéru Persefonu, zrno, čo zomiera v zemi a premieňa sa na klas, je vlastne symbol človeka, ktorý sa zberá do zeme, aby spoznal tajomnú budúcnosť.⁵⁴

Veriaci, čo boli do mystérií zasvätení pred rokom na malých mystériách, ktoré sa odbavovali v Argách, sa teraz zhromaždili v Aténach v Eleusiniu, kde prinášali sakrálné predmety uložené v mystickej skrinke. Na druhý deň išli k moru a na príkaz kňaza vykonať

⁵² *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 162

⁵³ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 164

⁵⁴ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 164

očistu, sa ponorili do mora aj s obetným prasiatkom. 19. dňa odchádzali v sprievode na čele s mystickou skrinkou, spievali a modlili sa pri svätyniach. Do Eleuziny sa vracali za súmraku. Celú noc prespievali a pretancovali a až 21. 22. a 23. boli dňami mystérií, pri ktorých sa postili, očisťovali sa a prinášali dary. Veriaci sa v Eleuzíne zdržali ešte 3 dni a prizerali sa pretekom športovým a divadelným. Veľké Eleuzínie bol univerzálny atický sviatok, prístupný širokým masám z ktorých boli vylúčení iba tí, čo nepoznali grécky jazyk, a tí čo sa poškvrnili previneniami.⁵⁵

V mesiaci **pyanopsión** (október – november) bolo najviac sviatkov. Na počesť Apolóna bol sviatok **Pyanopsie**. Je to vlastne jeden z najtypickejších magických obradov, ktorými veriaci vyzývali svojich bohov a obetovali im misu bôbu a iných strukovín zapravených pšeničnou múkou a usporiadali procesiu, na čele ktorej chlapec niesol eiresióné. Bola to olivová alebo vavrínová ratolesť ozdobená bielymi a červenými stužkami, ovešaná prvými plodmi, ktorú pripevnili vedľa dverí Apolónovho chrámu. Procesia bola za spevu chlapcov. Také isté chvojky roznášali po meste a rozvešali ich po dverách domov. Tu ostali po celý rok, kým ich na nasledujúci sviatok Pianopsii nevymenili.⁵⁶

Podobného charakteru bol sviatok **Oschofórie** na počesť Dionýza. Dvaja chlapci v ženských šatách niesli v rukách výhonky so strapcami hrozna, viedli procesiu z Atén do Faléra. Obrady sa končili na lúke, kde sa konala aj veselica a rozdávali sa pokrmy. Atléti si zmerali svoje sily v bežeckom preteku. Tieto dva sviatky môžeme pokladať za oslavu žatvy, posledné sviatky roľníckeho roka, **Tesmoforie**, obracajú sa už k novému cyklu života a siatín. Aby bola pôda požehnaná a pripravená k novému životu, konalo sa obradné oranie. Tesmoforie sa slávil na počesť Demetry a Kory, aby sa pre obilné zrno, ktoré sa dostávalo do brázdy, vyprosila plodnosť a hojnosť. Na tomto sviatku sa zúčastňovali len vydaté ženy, pretože iba tie prežívajú tajomstvá plodenia. Tri dni sa utáborili na posvätnom okrsku Tesmoforia. Z podzemných otvorov vybrali magické dary, ku ktorým pridali zrno, aby nabralo silu. Postili sa a oplakávali Korin odchod do temných meandrov Hádu, no na tretí deň sa znovu radovali vo vzrušujúcej atmosfére obetovania a iných obradov plodnosti.⁵⁷

⁵⁵ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 164

⁵⁶ *Klasické Atény*, Bratislava: Tatran, 1970. s 155

⁵⁷ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 155

Tieto sviatky sa odbavovali pri mori, obrady boli spoločné i pre iné sviatky: vyslovovanie obscénných slov a predvádzanie obscénných výjavov, pretože verili, že magická moc zvýši plodnosť polí. **Arréforie**, ktoré sa oslavovali v mesiaci skiroforión, mali podobné ciele i obrady, no oslavovanou bohyňou bola Athéna, pani vegetácie a ľudskej plodnosti. Kňážkami boli Arréfory, dve desaťročné dievčence, pretože ich nevinnosť bola zárukou dobre vykonaných obradov. Úlohou kňaziek bolo ukladať a vyberať z otvorov tajomné košíky naplnené nevysloviteľnými predmetmi a vecami, ktoré sa použili pri tkaní peplu pre Athénu, na ktorom sa začínalo pracovať koncom mesiaca na sviatok **Chalkejí**. Jeseň bola svedkom ďalších troch sviatočných dní, ktoré sa nazývali **Apatúrie**. Mládenci a devy pri tejto príležitosti obetovali jahňatá a kozy na oltároch bohov, ktorí boli ochrancami rodu. Mesiac **maimaktérión** (november - december) obvykle býval bez sviatkov, no nezabúdali vzývať Dia, aby chránil čerstvo osiate polia pred pohromami nečasů a búrkových mračen.⁵⁸

4.3 Zimné sviatky

Poseidón (december – január) Boli to najbúrlivejšie a najrušnejšie sviatky roku. Skoro všetky sa týkali Dionýsa a rozličných stránok jeho bujnej a tajupľnej povahy, no niektoré súviseli i s výrobou vína a oslavou jeho sily. Kultu Dionýsa je sústredená pozornosť hlavne ženám. Pili víno a tancovali až do upadnutia-extázy. Oblečené v koži zvierat a rozpárali divoké zvieratá, rukami ho roztrhali a jedli jeho mäso. Vo zvierati, ktorý bol srnec, koza alebo býk si predstavovali Dionýsa a pri jedení mäsa žili predstavou, že do nich vstupuje sám boh a oni sa s ním stotožňujú. Keď sa zrútili od únavy v sne si predstavovali ako pijú zo zeme striekajúce mlieko alebo med. Orgie boli bez sexuálnych náznakov.⁵⁹ Nezabúdalo sa ani na osudy zrna zasiateho pred niekoľkými mesiacmi do pôdy. **Halóa** sviatky humien a polí patria mladým výhonkom, ktoré sú oslavou **Poseidóna** ako zemského božstva, (podľa ktorého sa mesiac aj volal), Demetry a Kory a sú vyhradené pre ženy, nevynímajúc kurtizány. Hlavnú úlohu tu hrá symbol plodnosti podobne ako vo vidieckych Dionýziách. Sú to vlastne dedinské hody, hody mnohých atických démov s ovzduším roztopašnej veselosti. Najdôležitejšou udalosťou je sprievod. Veselú spoločnosť vedie dievča s košom preplneným darmi polí, za ňou idú dvaja otroci nesúci

⁵⁸ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 155

⁵⁹ HOŠEK, R. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. 239 s ISBN 80-7021-516-X (ďalej: HOŠEK, R. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004.), s 67

symbol a napokon Dikaiopolis predstavuje dav, spievajúci hymnu na plodnosť. No spev pokračoval i mimo sprievodu, a to žartovnými pesničkami mládencov, ktoré stáli pri začiatkoch a základoch komédie. Hoci boli improvizované, predvádzali sa i na pretekoch. Smiech vybuchoval i okolo podnapitých dedinčanov, čo hľadali rovnováhu na vínnych mechoch, naplnených vzduchom, asi aby vyhrali jeden plný. No ozajstné sviatky vína **Anthestérie** zaplavili veselosťou aténske ulice až o dva mesiace neskôr, v čase načatia džbánov nového vína. Ale ešte predtým si treba pripomenúť čistý orgiazmus **Lénají**, ktoré sa slávil 12.-teho v mesiaci **gamélióna** blízko agory. Bol to sviatok bakchantiek, a preto tanec bol dôležitou súčasťou ceremoniálu, podobne sa konal i sprievod na čele so samotným archontom kráľom a dramatické preteky, v ktorých sa na rozdiel od Veľkých Dionýsií zúčastňovala iba užšia aténska verejnosť.⁶⁰

Anthestérie trvali tri dni, 11.-13. antestérión (február – marec). Prvé dva dni patrili Dionýzovi. Tretí deň patril mŕtvym a volal sa podľa hrncov z pálenej hliny **Chytroi**, v nich sa varila zmes strukovín a semien, ktorú potom venovali Hermesovi, sprievodcovi duší, spolu s modlitbou za mŕtvych. Je to prvá modlitba za mŕtvych v západnej kultúre, ktorá vznikla v Aténach, kde aj iné sviatky (Genezie, Nemezie, Epittafie) pripomínali osud nebohých. V ten deň nebolo zvláštnosťou vidieť v athénskyh záhradách dievčence hojdajúce sa vo vetre medzi lanami hojdačiek. Nebola to len hra, bol to starý jarný očistný obrad, ktorý pripadal na deň mŕtvych, pretože aj zmierenie s mŕtvymi očisťovalo a zabezpečovalo požehnanie pre obdobie jari, ktorá práve začala pučať. Zmierovacie obrady, ktoré zaplňujú predchádzajúce dva dni: sväté zásnuby Basily s Dionýsom, ktorého zosobňoval archont kráľ, a ovenčovanie trojročných detí kvetmi. Prvý deň sa načali džbány nového vína, z ktorého sa obetovalo bohom. Druhý deň bol sviatkom džbánov, z ktorých sa pilo víno na pretekoch o cenu (cena bolo víno). Preteky ako obrad sa konali za úplného mlčania prítomných a zvíťazil ten, čo stačil vypiť svoj krčah vína v najkratšom čase. V ten istý deň sa konal v aténskyh uliciach karnevalový sprievod, ktorý odprevádzal Dionýsovu loď na kolesách, a v Bukoeiu sa skladal svätý sľub. K večeru skupiny opitých mužov prichádzali vyliat posledné víno na Dionýsov oltár a bujaré veselie pokračovalo po celú noc až do rána dňa mŕtvych.⁶¹

Veľké Dionýzie, ktoré čo do slávnosti a účasti cudzincov nasledovali hneď po Paneténajach, sú najmladšími atickými sviatkami. Založil ich Peisistratos na oslavu

⁶⁰ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 165

⁶¹ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 165

Dionýza Eleutheria. Základné momenty ich ceremoniálu prevzali Veľké Dionýzie, rozvinuli v nich zárodky dramatických akcií, a tak vznikla jedna z najkrajších divadelných sezón sveta. Konala sa každý rok od 8. do 13. **elefēboliona** (marec – apríl). Fakľový sprievod priniesol starobylú drevenú sochu božstva z Akadémie do Dionýsovej svätyne pod južnými svahmi Akropoly na pamiatku jej prvého vstupu do Atén z Eleutér. Ráno 9.-teho elefēbolióna nasledoval druhý sprievod a potom spevy a dityramby chlapcov a mužov. 10.-teho sa konali predstavenia komédií a od 11.-13.-teho tragédií. Podobne ako športové preteky mali nábožensko-politický význam. Začínali sa vždy očisťovaním krvou prasaťa a chór sa pohyboval tanečnými krokmi okolo oltára božstva. Veľké Dionýsie organizoval archón eponymos. Konali sa začiatkom apríla, keď začala pučať vinná réva a na mori boli vhodné podmienky pre plavbu, aby sa mohli dostaviť do Atén aj vyznávači Dionýsa z cudziny. Do kultových dejín prešli najmä ich záverečné predstavenia, pri ktorých zbor spevákov oblečených do kozích či capích koží prednášal piesne so sprievodom tanca, tzv. dithyramby. Z týchto dithyrambov sa postupom času zrodila grécka tragédia, jeden z najcennejších prínosov Grékov do všeľudskej kultúry. Obdobne sa vyvinula zo žartovných piesní na vidieckych dionýziách grécka komédia. Pod juhovýchodným svahom Akropoly sa dodnes zachovalo Dionýsovo divadlo založené už v druhej polovici 6. storočia pred n. l., kde sa tieto hry hrávali vyše pol tisícročia. Dionýsos, ktorého socha stála vždy na javisku antického divadla, dostal sa v novoveku opäť na javisko. Uviedli ho tam predovšetkým hudobníci. **Malé Dionýsie** – Súčasťou osláv bol sprievod s fallom a preteky v státi na nafúkanom mechúre, prevládali reprízy tragédií a komédií, organizovali sa koncom decembra a boli sprístupnené všetkým ľuďom aj otrokom.⁶²

4.4 Jarné sviatky

Sviatky nasledovali jeden za druhým v posledných troch mesiacoch roku. Dňa 16. **múnýchiónu** (apríl – máj) nosili Artemide torty ozdobené horiacimi sviečkami. Dňa 15.-teho toho istého mesiaca niesli do Faléra starú drevenú sochu Atény Poliady a ponorili ju do posvätného kúpeľa. Dňa 6. a 7. nasledujúceho mesiaca sa konali očistné obrady **Thargélií** pod ochranou Apolóna. Prvý deň vyhnali palicami za múry mesta dvoch odsúdcov, ktorí vraj na seba vzali všetky choroby a nákazy mesta. Druhý deň sa obetoval božstvu koláč z obilia ako prvý plod dozrievajúcej úrody. V mesiaci

⁶² *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 167

skiroforióné (jún-júl) boli ďalšie sviatky na oslavu Demetry, Kory, Athény a Poseidóna a na aténskej Akropole sa konal prastarý obrad na počesť Dia. Na oltár božstva rozložili posúchy, priviedli k nim voly a toho, ktorý sa prvý odvážil okúsiť z nich, zabili. Potom nasledoval rituálny proces s obetnou sekerou, ktorú odsúdili a hodili do mora.⁶³

V kalendári mesta Atény bolo veľa verejných a súkromných sviatkov i sviatkov okolitých démov. Všetky boli dôkazom náboženského života, ktorý bol vždy blízky prírode a zachoval prastaré tradície. Chlapci a mládenci sa pretekajú pod starostlivým dohľadom trénera za zvuku flauty, ktorá rytmicky usmerňuje ich pohyby. Sú nahí, opálení do bronzova, telo mali natreté olejom a posypané pieskom. Preteky sú výrazom sily vyplývajúcej z cvičenia tela, ktoré je navyknuté na námahu a žiadajú sa od neho vyššie výkony. Charakteristickou črtou pretekania je miera a rovnováha, či už atlét za hybkých pohybov celého tela vrhá ťažký disk alebo štíhly oštep. Iba pästiarstvo a zápasenie sa približovali často k hraniciam hrubého násilia. Je tu úcta k životu, zmysel pre mieru a zdvihnutá ruka prehrávajúceho zápasníka na znak, že sa vzdáva.⁶⁴ Najpresnejším a najúplnejším pretekom bol päťboj. Mladíci sa jeden za druhým pretekali v zápasení, v behu, skoku, v hode diskom a oštepom. Beh mal rozličné špeciálne disciplíny: rýchlostné preteky na dĺžku jedného štadióna, dvoch štadiónov, štyroch štadiónov, niekedy sa pretekalo i vo vytrvalom behu na dĺžke 24 štadiónov. Bežalo sa i v ťažkom výstroji vojaka-ťažkoodenca a s horiacimi fakľami. Skákalo sa do diaľky. Ruky atlétov zvierali haltéres, aby podporili pohyby ramien na vyrovnávanie rovnováhy pri páde. Disk bol z bronzu a mohol byť rozličnej váhy až do 4 kg, podľa veku pretekárov. Oštep bol vlastne upravenou vojenskou kópiou a pretekalo sa s ním v hode do cieľa a diaľky. Mládež pestovala pästiarstvo, ruky si pästiarri spevňovali pásmi remeňa, zápasy sa konali na voľných priestranstvách bez prerušenia. Pestovali aj zápasníctvo, ktoré v sebe spájalo zápasenie a box na báze tvrdého pretekania, v ktorom sú všetky údery dovolené až do krvi. Slávne boli i jazdecké preteky v hippodrome a preteky na vozoch, ktoré sa konali aj vo vojenskej výstroji a pretekár zoskakoval z voza v blízkosti cieľa. Ďalej to boli preteky v hre s loptou a kruhom, regaty vo vodách a preteky rituálneho charakteru, ktoré často rozveseľovali davy cez atické sviatky.⁶⁵

⁶³ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 168

⁶⁴ Na reliéfoch, sochách, maľovaných vázach a piesňach básnikov žije toto ovzdušie dodnes a odhaľuje nám mnohorakosť a veľkoleposť atletiky.

⁶⁵ *Klasické Atény*. Bratislava: Tatran, 1970. s 168

5 UCTIEVANIE BOHOV V KULTÚRE A UMENÍ

5.1 Architektúra

Zrúcaniny dodnes obdivujú turisti z celého sveta. Každá stavba bola svojrázna, čo vytváralo impozantný celok, ktorý harmonizoval s prírodou. Sochárstvom dosiahlo v klasickej dobe vysoký stupeň rozvoja aj staviteľstvo. Gréci stavali monumentálne verejné stavby, ku ktorým patria: chrámy, divadlá, ódeá pre hudobné predstavenia, budovy mestských rád, štadióny a ďalšie budovy. Aténčania venovali zvláštnu pozornosť výstavbe agory a Akropoly. Agora bola politickým a občianskym strediskom Atén. Z klasických čias sa zachoval na vyvýšenine západne od agory jediný chrám - Théseion, zasvätený Héfaistovi. Bol to prvý veľký mramorov chrám v Aténach. V priebehu rokov 447-427 pred n. l. boli vybudované štyri monumentálne stavby: **Parthenón, Propylaje, Erechteion a chrám Athény Níky**.⁶⁶

Grécke chrámy neboli cirkevné, ale verejné budovy. Slúžili náboženským účelom, no v štátnom a politickom zmysle. Chrám bol budovou, ktorá uspokojovala ideologické a náboženské potreby slobodných občanov, stmelovala ich a posilňovala politickú silu štátu. Hlavné priečelie a vchod boli orientované na východnú stranu. Do chrámu mali prístup len kňazi a kňazky, veriaci sa zhromažďovali pri obetnom oltári pred chrámom. Na niektorých budovách boli stĺpy nahradené polostĺpmi a karyatidami, čiže sochami oblečenej ženskej postavy, ktoré nahrádzali drien stĺpu. Na vlyse (vodorovný pás so vzorkou, používaný ako ozdoba budovy) a tympanone (trojuholníkový štít nad vchodom) bývala plastická výzdoba, vyhotovená poprednými sochármi a ich žiakmi. Gréci uplatňovali **dórsky** a o niečo mladší **iónsky** sloh a **korintský** sloh.⁶⁷

Najdokonalejším dokladom gréckej chrámovej architektúry je **Partheón**. Chrám bol postavený na Akropole v roku 447 pred n. l. v čase, keď Atény viedli vojnu proti gréckym mestám. Stavbu inicioval Perikles a sledoval ňou dva ciele: poskytnúť Athéne dôstojný pozemský príbytok a monumentálnou stavbou prezentovať silu demokratických Atén. Kultovú sochu vyhotovil Feidias. Stavba bola v dórskom štýle a metópy na dórskom vlyse mali štyri vojnové námety. Na tympanónoch bola plastická výzdoba z bánej

⁶⁶ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s157

⁶⁷ **Dórsky sloh** možno definovať podľa troch znakov: vstupuje priamo z podlažia, smerom nahor sa zužuje sa po celej výške drieku, má vyhlbené žliabky spojené s ostrými hranami a je ukončený dórskou hlavicou z okrúhlej podložky a zo štvorhrannej dosky. **Iónsky sloh** pozornosť venuje stĺpu. Iónsky stĺp tvoria tri hlavné časti: bohato členená päťka, štíhly vysoký a pozdĺžne žliabkovaný driek stĺpu a iónska hlavica ku ktorej patrí úzky veniec, okrúhla doska zdobená vajcovkou a vankúš končiaci závitnicami. **Korintský sloh** je odvodeninou iónskeho stĺpu, ktorého obalil kyticou akantových listov

minulosti Atény. Na východnom tympanóne Feidias znázornil zázračné narodenie bohyně z Diovej hlavy, na západnom spor Atény s Poseidónom o vládu nad Atikou. Na vonkajšej výzdobe chrámu sa podieľali viacerí sochári.⁶⁸

Propylaje boli v podstate dve stĺpové siene postavené za sebou. Oddeľovala ich stena, pričom jedna sieň bola obrátená priečelím na vonkajšiu a druhá na vnútornú stranu budov. Zadná východná strana dvorany označovala hranicu medzi svetom smrteľníkov a posvätným miestom. Bolo v nej 5 brán, stredná brána viedla do ohrady pre obetné zvieratá, ostatnými bránami vchádzali na Akropolu ľudia. Celá viditeľná časť Propylají bola postavená z mramoru.⁶⁹

Erechtheion bol iónskou stavbou, ktorá porušila všetky normy gréckej architektúry. To preto, že budova stála na dosť odlišnej úrovni a musela zastrešiť rozličné kulty, kaplnky, oltáre, posvätné miesta a hrobky. Chrám sa skladá z ústredného traktu, z ktorého vychádzajú na severe a na juhu dva odlišné portiky (stĺpové haly pred vstupom do budovy). Na východe bola svätyňa **Athény**, uvedená iónskym stĺporadím, na západe dve susediace kaplnky zasvätené Erechteovi a Poseidónovi, druhá Héfaistovi a Butovi. Erechtheion spoznáme podľa dvoch charakteristických znakov: južná predsieň je so šiestimi karyatídami a bohato vyzdobený stĺpový portál na severnej strane. Karyatídy stoja v skupinkách po dvoch na priečelí južnej predsiene a nahrádzajú drieky iónskych stĺpov. Majú nehybný postoj kňažiek a na hlave nesú košík s tajomnými kultovými predmetmi.⁷⁰

Chrám Athény Níky - bol to dokonalý iónsky sloh. Chrám mal v priečelí len štyri stĺpy, teda o dva menej ako väčšina gréckych rámov a preto ho volali malý. Vlyszobia scény zo života Aténčanov, výjavy z významných historických udalostí a víťazstva nad Peržanmi. Okrem chrámovej terasy vrúbila z troch strán balastúria (stĺpikové zábradlie) vyzdobená hufami okrídlených Ník ženúcich zvieratá k obetným oltárom.⁷¹ Atény vyšli z peloponéskej vojny zruinované. Zaznamenali hospodársky a finančný úpadok. Po podpísaní potupného mieru prestali stavať verejné budovy.⁷²

5.2 Výtvarné umenie antických Grékov

Výtvarné umenie denne vplývalo na zrak a city občanov a pestovalo v nich zmysel pre harmóniu a krásu. V 5.- 4. storočí pred n. l. dosiahlo taký stupeň dokonalosti,

⁶⁸ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 161

⁶⁹ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 162

⁷⁰ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s163

⁷¹ Níky majú pružné ženské telá, ktoré im presvitajú spod záhybov ľahkých šiat.

⁷² ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 154

že ho obdivujeme dodnes. Napriek tomu, že sa nezachoval ani jeden nástenný alebo tabuľový obraz, máme dobrú predstavu o gréckom **maliarstve**. Zásľuhou na tom má prekvapujúce množstvo pomalovaných váz, ktoré sú odrazom veľkých maliarskych diel, ale aj samotnú maliarsku tvorbu.⁷³ Sú na nich vyrozprávané výjavy mýtov, zo športových súťaží i bežného života. Grécke vázy sú štýlovo rozmanité a na ich výrobe sa podieľali všetky helénske oblasti. K najznámejším patria: vázy atické, korintské, lakónske, chalkidské, krétske, juhoitalské a iné. Dnes poznáme okolo dvadsať typov gréckych váz. Od dvojuchej podlhovastej a zužujúcej sa amfory až po veľké krátery na miešanie vína a štíhle lékythy z výzdoby hrobov.⁷⁴

Do 7. storočia pred n. l. pretrvával vo vázovom maliarstve siluetový spôsob čiernych figúr, ktorý sa uplatňoval v geometrickej epoche. Neskôr sa začali vyrývať vnútorné detaily rydlom do čiernej glazúry, čím na postavách vynikalo svalstvo a záhyby odevu. Začalo sa používanie bielych na ženských telách, časti odevu pomohli odlíšiť jednu postavu od druhej a oživiť maľbu. V roku 530 pred. n. l. sa objavila technika červených figúr a obrysy postáv sa začali naznačovať štetcom. Zvýraznili sa anatomické detaily, pohyb a city, zásluhou čoho zobrazené postavy ožili. Veľké tabuľové maliarstvo sa nezachovalo, poznáme ho len z písomných správ. Jedinou výnimkou sú fresky. Zachovali sa aj maľby z hrobiek macedónskych kráľov a mozaiky. Najvýznamnejším gréckym maliarom bol Polygnotos.⁷⁵ ⁷⁶ **Sochárstvo** je všeobecne známe a uznávané, hoci sa z neho zachovali väčšinou len kópie a torzá. Najlepším dielom sochárstva je nadživotný bronzový Zeus z Artemisie. Obrovská socha predstavuje pravdepodobne boha Poseidóna, ako vrhá trojzubec, aby utišil búrku na mori. Sochu vytiahli v tridsiatych rokoch 20. storočia z mora, jej kópia krášli vstupnú halu OSN v New Yorku. Vrcholové grécke sochárstvo reprezentujú sochári Feidias, Myron a Polykleitos.⁷⁷

Feidias sa spočiatku venoval maliarstvu, ale svetovú slávu získal ako sochár. Najradšej pracoval so slonovinou, zlatom a bronzom. Slávu si získal sochami Athény a Dia

⁷³ U väčšiny národov je vázové maliarstvo len okrajovou záležitosťou. U Grékov ho považujeme za samostatný umelecký odbor, najviac za jeden z najvýznamnejších.

⁷⁴ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 147

⁷⁵ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 148

⁷⁶ Polygnotos z Thasu Jeho najslávnejším dielom bola maliarska výzdoba lesché (miesto na diskusie) v Delfách. Námety čerpal z dobytia Tróje a podsvetia. Zachytil výjavy maratónskej bitky a boje Aténčanov s Amazonkami. Maľoval len štyrmi farbami. Majster umiestňoval figúry v rôznych vzdialenostiach tak, že vytvárali dojem priestoru, pokúsil sa načrtnúť terén, ako prvý namaľoval tieň a pokúšal sa vyjadriť silu vášni úškrnom alebo pohybom očí.

⁷⁷ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 150

Olympského. V roku 438 pred n. l. vyhotovil pre Parthenón zo zlata a slonoviny kultovú sochu Athéna Parthenos (panenská). Dvanásť metrov vysoká Athéna stála uprostred mesta a zobrazovala víťaznú patrónku mesta. V ľavej ruke držala kopiju a opierala sa o štít, pod ktorým sa skrýval had. Na vystretej pravej ruke držala bohyňu víťazstva Níké. Na Akropole pred Parthenónom stála na pekne modelovanom podstavci kolosálna socha Athéna Promachos (vpredu bojujúca). Bol to trinásť metrový kolos odliaty z bronzu. Pozlátený hrot oštep, ktorý držala Aténa v ruke, zazreli vracajúci sa námorníci ako prvý znak domova. Ďalším dielom bola bronzová socha Athéna z Lémna zobrazená ako bohyňa mieru, preto mala na tvári láskavý výraz. Za pobytu v Olympii vyhotovil zo zlata a slonoviny pre miestny chrám sochu Dia na tróne. Dielo bolo v staroveku považované za jeden zo siedmich divov sveta. Pätnásť metrový Zeus Olympijský sedel na cédrovom tróne vykladanom zlatom, slonovinou a drahými kameňmi. V ľavej ruke držal žezlo, na ktorom sedel orol, symbol Diovej sily. Na dlani pravej ruky mu stála bohyňa víťazstva Níké.⁷⁸

Myron bol majstrom sochárskej momentky. Odlieval bronzové sochy a so záľubou stvárňoval krásu ľudského tela, najmä atlétov, alebo sa snažil zachytiť menlivú podobu v rýchlom pohybe. Z jeho diel sú najznámejšie: Athéna a Marsyás, Diskobolos a Krava obetovaná v Aténach. Umelec zobrazil súsošie Athénu a Marsya vo chvíli, keď barbar dychtivo hľadel na flautu, ktorú bohyňa s hnevom odhodila, pretože uvidela na hladine vody svoju znetvorenú tvár od fúkania do hudobného nástroja. Majstrovsky zachytil vznešenú ženskú postavu a nahého zarasteného primitíva ako symbol protikladu medzi gréckym a barbarským svetom. **Diskobolos** (vrhajúci disk) je taká dokonalá socha, že zabezpečila svojmu tvorovi nesmrteľnosť. Zachytáva mladíka vrhajúceho disk. Muž má celé telo naklonené dopredu, nohy sú nerovnako zohnuté, hlava predklonená, pravá ruka je takmer vo výške pleca a chystá sa vyhodit' disk, ľavá ruka sa dotýka kolien. Celé telo je napäté, každý sval pripravený na dosiahnutie vrcholného výkonu. Tvár atléta je úplne pokojná.⁷⁹

Polykleitos z Argu sa do dejín zapísal ako výborný sochár a autor prvej knihy o sochárstve zvanej Kánón, v ktorej vysvetlil proporcionálne vzťahy ľudského tela. Jeho sochy sú šablónovité, čo mu v stredoveku vyčítali ako nedostatok. Zobrazil väčšinou stojacich mladíkov. Z jeho diel sú najznámejšie Doryforos (atlét nesúci kópiu) a Diadúmenos

⁷⁸ ZUBÁCKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 150

⁷⁹ ZUBÁCKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 147

(mladík viažuci si víťaznú stuhu) Na soche je dobre viditeľný princíp opornej nohy a voľnej nohy. Na postavách je dokonale zvládnutá anatómia a proporcionalita ľudského tela.⁸⁰

5.3 Literatúra

Tragédie (spev capov) boli drámy s vážnym obsahom a tragickým koncom. Tragédie čerpali námety z mýtov a len ojedinele z historických udalostí. Vyznačovali sa myšlienkovou bohatosťou a hĺbkou spracovania jednotlivých problémov. Hry boli písané majstrovským veršom výlučne v spisovnom jazyku. Autori napĺňali mytologické a historické námety obsahom zo skutočného života, čím drámy sprístupnili aj priemernému divákovi. Z tragikov získali svetovú slávu **Aischylos**, **Sofokles**, **Euripides**. Hlavným motívom ich tragédií je zrážka slobodnej ľudskej vôle s osudom.^{81 82}

5.4 Divadlo

Antickí Gréci nepoznali stálu divadelnú scénu. Predstavenia usporadúvali niekoľkokrát v roku pri ľudových slávnostiach a robili medzi nimi niekoľkodňové prestávky. Odohrali asi desať divadelných hier. Predstavenie trvalo od východu do západu slnka a malo formu súťaže. Financovali ho bohatí občania, ktorí si takto vyrovnali zvláštnu daň – leitúrgiu. Úroveň predvedených hier a hercov hodnotila komisia desiatich sudcov, ktorí za zaviazali, že pri udeľovaní víťaznej ceny budú dbať len na kvalitu autorov a účinkujúcich. Aby sa predišlo nadŕžaniu alebo podvodom. Z desiatich hlasov vylúčili žrebovaním päť, takže zostalo iba päť platných hlasov. Potom nasledovalo vyhlásenie víťazov a odovzdávanie cien.. Autori dostali príslušné honoráre a herci len symbolickú sumu – **vavrínový veniec**. Pri výkone herca sa hodnotila najmä správna výslovnosť a zvučný hlas, pretože ho museli prispôbovať rôznym postavám (aj ženským). Každý občan si musel zaplatiť vstupné vo výške dvoch obolov, čiže tretinu drachmy. Chudobní občania dostávali náhradu od štátu z osobitného štátneho fondu. Pre Grékov malo divadlo dvojaký význam. Bolo miestom odpočinku a zábavy a školou všeobecného vzdelania ľudových más. Demokratické štáty sprístupňovali svojim občanom účasť na divadelných predstaveniach Atény dokázali, že demokracia neznamena len vládu, ale aj kultúru ľudí.

⁸⁰ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 152

⁸¹ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 143

⁸² **Aischilos** napísal 90 tragédií a satyrských drám, z ktorých najznámejšie sú Peržania, Spútaný Prométheus, Oresteia, Prosebnice, Siedmi proti Thébam. **Sofokles** napísal 123 tragédií, z ktorých sa zachovalo Kráľ Oidipús, Oidipus na Kolóne, Antigona, Filoktétes, Aiás, Trachýňanky, Elektra. **Euripides** napísal 92 tragédií, z ktorých najznámejšie sú Médeia, Ífigénia v Aulide, Orestés.

Pôvod a názov tragédia (tragoidiá - spev capov) sú zatiaľ neobjasnené. Grécka tragédia vznikla z piesní (dityrambov) a obradov konaných na počesť **Dionýsa**. Zbor spočiatku spieval a tancoval dityramby okolo Dionýsovho oltára. Pôvodné dityramby boli jednoduché, stále sa opakujúce slová bez umeleckej úrovne. Aténsky básnik Thespis zaviedol prvého sólového herca, čím sa vytvoril predpoklad pre dialóg. Herec prednášal báj o Dionýsovi a odpovedal zboru. Takto vznikol **dialóg** a stal sa základom dramatického predstavenia. Na začiatok antickej tragédie považujeme obdobie okolo roku 535 pred. n. l., kedy Thespis zvíťazil v dramatických pretekoch. Za skutočného zakladateľa gréckej tragédie považujeme aténskeho dramatika **Aischyla**, ktorý priviedol na scénu druhého herca podriadeného prvému. Grécke tragédie nemali nikdy viac ako troch hercov, ale tí hrali viacej úloh. Grécke divadlo je úzko späté s **Dionýsiami**. Pri konaní obetí a magických obradov sa občania zhromažďovali na svahoch návršia, okolo obetišťa. Divadlo vzniklo na vidieckych slávnostiach, ale neskôr sa prenieslo do miest, kde pre divákov stavali drevené pódia. Tieto sa stále viac rozširovali, až vznikla veľká drevená stavba podobná dnešnému cirkusu. Od 4. stor. pred. n. l. začali stavať obrovské kamenné divadlá, do ktorých sa zmestilo desaťtisíce divákov, divadlá si zachovali formu amfiteátra, ktorý bol pod širým nebom bez strechy a opony. Kamenné divadlo sa skladalo z troch hlavných častí: **tetrón, orchestra, skéné**.⁸³

Divadelné kostýmy vychádzali zo súdobého občianskeho odevu a pridaných prvkov, ktoré spolu s maskou znázorňovali charakter postavy. Bohovia sa odlišovali od ostatných vystupujúcich osôb svojimi atribútmi: Neptún trojzubcom, Aténa štítom atď. Kostýmy v komédiách pripomínali občianske šaty, ale boli zosmiešnené vypchávkami na prsiach a bruchu, alebo naopak, boli také úzke, že herci vyzerali ako nahí.⁸⁴

Divadelné masky modelovali zo sadry na podklade ľanového plátna tak, aby čo najlepšie vystihovali charakter zobrazenej osoby. Herec nesmel vyjsť na javisko s odkrytou tvárou. Pri inscenáciách sa použili tragické, komické a satyrské masky, pričom znázorňovali rôzne typy mužov, žien, starcov, mladíkov a detí. Divadelná maska mala dve

⁸³ Theatrón tvorili rady lavíc vytesaných stupňovite do kamenného svahu. Podkovovité hľadisko rozdeľovali lúčovite usporiadané priechody, ktoré zabezpečovali usadenie divákov i odchod divákov z divadla. Prvý rad sedadiel tvorili zvyčajne mramorové kreslá rezervované vysokým hodnostárom a čestným hosťom. Boli luxusne vybavené, potiahnuté kožou, plátnom alebo hodvábom, na operadlách označené úradom, ktorý majiteľ sedadla zastával. Drevený alebo kamenný múrik oddeľoval hľadisko od ostatných častí divadla. Orchestra bola otvorené okrúhle javisko pre zbor a hercov. Uprostred orchestry bol umiestnený bohato ozdobený Dionýsov oltár. Mimo dohľadu divákov bola skéné - búda na preobliekanie hercov.

⁸⁴ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 142

výhody: umožňovala hercovi hrať viacej úloh (i ženských), zosilňovala hlas, čo zabezpečoval široký otvor pre ústa. Dôležitou divadelnou rekvizitou boli **kothurny**, t.j. topánky s vysokou podošvou zvyšujúce hercovu postavu.⁸⁵

Prednes hercov sprevádzal zbor mimickým tancom. Do hry priamo nezasahoval, hovorí za neho náčelník. Herečky v gréckom divadle neexistovali, pretože ženské úlohy hrali preoblečení muži. Starogrécki herci utvorili tzv. Dionýsovo bratstvo. Ako osoby zúčastnené na kulte dostávali od štátu plat a boli oslobodení od daní. Aténčania budovali pre hudobné a zborové vystúpenia aj kryté divadlá – odeóny.⁸⁶ Námetom divadelných hier boli tragédie a komédie.⁸⁷

⁸⁵ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 142

⁸⁶ Najstarší je Periklov odeón postavený okolo roku 442 pred. n. l. pri divadle. Aténsky odeón mal štvorcový pôdorys. Kupolovitú strechu a centrálné javisko. Strechu skonštruovali zo sťažňov perských lodí a prikryli plachtou ako stan.

⁸⁷ ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. Nitra: UKF Nitra. FF, 1998. s 143

ZÁVER

Cieľom tejto bakalárskej práce bolo priblížiť sviatky antického Grécka, náboženstva, mýtov, predstavy duše človeka pri slávnostiach. Popisujem, ako ľudia uctievali bohov, ako ich vzývali a prinášali im obety a dary. Náboženstvo ľudí stmeľovalo dohromady a tým pádom aj pri dodržiavaní morálneho kódexu. Každý sviatok mal svoju príčinu, význam, charakter, no všetky mali rovnaký rituál. Sprievod, obetovanie, dary a preteky. Prvú skupinu bohov tvorí Úranos a Gaia, druhú ich deti titáni, z ktorých najmocnejší sú Kronos a Rhea a tretiu skupinu tvoria bohovia na čele s Diom. Zamerala som sa na tretiu skupinu bohov, na bratov: Dia, Poseidóna a Hádesa, ktorí si svoje vládnutie rozdelili žrebom. Zeus vládol nad zemou, Poseidón vládol morskej ríši a Hádes podsvetiu. Zeus bol vládcom nebies a ochrancom poriadku v štáte. Jeho manželkou a zároveň sestrou bola Héra, ktorá ako jej manžel vládla nad prírodnými živlami, bola hlavne ochrankyňou manželstva, rodinného života žien pri pôrodoch. Diovou dcérou je Athéna, bohyňa múdrosti a ochrankyňa štátu, mieru aj vojny. Apolón je boh slnka, svetla a ochranca ciest, chránil pred prírodnými pohromami a bol tlmočník Diovej vôle. Apolónovou sestrou je Artemis, bohyňa lovu, ochraňuje životy ľudí a zvierat. Diovým synom je tiež Héfaistos, ktorý bol bohom ohňa a kováčstva. Podľa Homéra je jeho manželkou bohyňa krásy a lásky Afrodita. Jej synom je Éros, ktorý svojimi šípmi rozosieva lásku. Érotov otec je Áres, boh vojny. Ďalším Diovým potomkom je Hermés, posol bohov a sprievodca obchodujúcich cestujúcich a tiež Dionýsos, boh vína. Diova sestra Déméter, patrónka poľnohospodárstva a darkyňa obilia. Olympijskí bohovia sídlili na najvyššej hore Grécka – na Olympe, z ktorej mohli sledovať dianie vo svete. Na Olympe boli Hóry, ktoré otvárali a zatvárali bránu mrakov k Olympii. Bohovia sú antropomorfní, chovajú sa ako ľudia a majú ľudské vlastnosti. Žijú v Olympskom dome, ktorý riadi „otec“ Zeus, jedia ambróziu a popíjajú nektár.

Náboženstvo bolo verejné a súkromné. Verejní kňazi vykonávali svoje služby v chrámoch, ku ktorým boli pridelení. Náboženstvo súkromné sa pestovalo v domácom prostredí pod vedením hlavy rodiny. Funkciu veštea-kňaza mohol využiť každý, kto potreboval získať znamenie a rady na riešenie svojich súkromných záležitostí. Božstvá vyjavovali svoju vôľu priamo – hromy, blesky, zatmenie slnka a mesiaca, ale i zemetrasenia. Najuctievanejšia veštiareň bola v Delfách, zasvätená Apolónovi. Všetky mestá vysielali do Delf svoje posolstvá, aby sa boha opýtali na udalosti, ktoré ich majú sprevádzať budúcnosťou. Kňazi vykonávali obetovanie. Obety sú dary od ľudí pre svojich

bohov. Účelom bolo prejavit' vd'aku bohom a získať si blaženú vôľu. Obetované boli najčastejšie zvieratá, ktoré sa spoločne upečené zjedli ale aj koláče, ovocie, kvetiny, nápoje a kadidlo. K obetným zvykom patrilo hlavne slávnostný sprievod s obetou k oltáru.

Atický rok začínal v lete. Neskoršie sa ujal zvyk označovať roky poradovým číslom olympijských hier počnúc rokom 776 pred n. l.. Keďže hry sa konali každý štvrtý rok, rozoznával sa každý rok olympiády. Na počesť ochrankyne Athény sa konali honosné kultové slávnosti zvané Panethénaie každé štyri roky. Súčasťou slávností boli hudobné, básnické, atletické, jazdecké a vesliarske preteky. Malé Panathénaje sa na vidieku konali každý rok. Eleusínske mystériá na oslavu matky zeme boli obľúbené, zmysel mystérií spočíval v presvedčení, že život je večný a neustále sa obnovuje. Tieto mystériá neboli zvyčajne otvorené pre celú spoločenskú verejnosť. Na atickom vidieku slávil malé Dionýsie a v Aténach veľké Dionýsie. Na počesť vládcu Olympu Dia sa konali olympijské hry, každý štvrtý rok. Olympia bola javiskom náboženských, športových a literárnych vystúpení. Hru na flaute a lýre, preteky atletické, konské ale i dramatické preteky sa konali v Delfách každé štyri roky. Tak ako delfské hry tak aj pythyjské hry sa konali na oslavu boha Apolóna. Isthmické hry na počesť boha Poseidóna. Je nesmierne ťažké preniknúť do náboženských myšlienok, vnímaní a predstáv antického sveta. Ľudia mali od nepamäti vieru, väčšinou to bola viera k bohu. Všetci sme zrodení k viere. Keď prestaneme veriť v boha, začneme veriť niečomu inému.....

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BLEICKEM, J. *Athénská demokracie*. 1. Praha: Oikoyment. 2002. 791 s. ISBN 80-7298-055-6
- BLEICKEM, J. *Athénská demokracie*. 1. Praha: Oikúmené. 2002. 791 s. ISBN 80-7298-055-6
- BURIAN, J. *Řím Světla a stíny antického velkoměsta*. Praha: Svoboda. 1970.
- ČIČVARA, R. *Osud v gréckom myslení*. Nitra: UKF. 67 s.
- DOSTÁLOVÁ, R – HOŠEK, R. *Antické mystériá*. 1. Praha.: Vyšehrad. 1997. 368 s. ISBN 80-7021-217-9
- DOMMERMUTH GUDRICH, G. *Najznámejšie mýty*. Bratislava:Grafia. 1. 2002. 311 s. ISBN 80-7145-863-5
- FINK, G. 2004. *Kto je kto v antickej mytológii*. 1. Frýdek Místek: Alpress. 2004. 326 s. ISBN 80-7218-992-1
- GASPAROV, M. *Na počátku bylo Řecko*. 1. Praha: Art Slovo. 2004. 275 s. ISBN 80-903278-0-X
- HALLAM, E. *Bohové a bohyňe*. Praha: Knižný klub a Balios. 1998.1.184 s. ISBN 80-7176-902-9
- HOŠEK, R. *Náboženství antického Řecka*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 2004. 239 s. ISBN 80-7021-516-X.
- HRYCH, E. *Velká kniha bohov a bájných hrdinů*. 1. Praha: Regia, 2000. 663 s. ISBN 80-902484-9-7
- KERENYI, K. - Jung, C. *Věda o mytologii*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka. 1995. ISBN 8085880067.
- Klasické Atény (z talianskeho originálu Tutto su Atene classica, Bemporad Marzocco, Firenze 1967 do slovenčiny preložila Anna Škorupová) Bratislava: Tatran. 1970.
- KULCÁROVÁ, Z. a kol. *Světové mytologie*. Praha: Státní tiskárna. 1. 1973. 413 s. ISBN 510-21-852
- LOWE, G. – STOLL, A. *ABC antiky*. Praha: Ivo Železný. 1999. 467s. ISBN 80-240-13762
- MURRAY, A. *Kdo je kdo v mytologii*. Přerov: Strojil. 1997. 1. 298 s. ISBN 80-7217-005-8
- NEŠKUDLA, B. *Encyklopédia gréckych bohov a mýtov*. 1. Praha: Libri. 2003. 228s. ISBN 80-7277-125-6

- PUHVEL, J. *Srovnávací mytologie*. Praha: Lidové noviny J. Masaryka. 1997. 395 s. ISBN 80-7106-177-8
- RICHTER, S. *Země starých bohů*. 1. 1957. Praha: Lidová demokracie. 157 s.
- RYZL, M. - KYSUČAN, L. *Tajemství věštíren, snů a posmrtného života*, Praha: Arkanum, 2000. ISBN 8086474003
- VERMANT, J. *Vesmír, bohovia, ľudia*. 1. 2004. Bratislava: Remedium. 220 s. ISBN 80-88993-83-0
- VIDMAN, L. *Od Olympu k Panteonu: Antické náboženství a morálka*. 1. Praha: Vyšehrad, 1986. 160s. ISBN 33-719-86-02/60-401/857
- ZAMAROVSKÝ, V. *Bohovia a hrdinovia antických báji*. 2. Bratislava: Mladé léta 1980. 488s. ISBN 66-048-50-14/76-305-856
- ZAMAROVSKÝ, V. *Grécky zázrak*. Bratislava: Mladé léta. 1974. 499 s. ISBN 66-159-74 14/7.6 305-85.6
- ZUBÁČKA, I. *Kapitoly z dejín Antického Grécka*. 1. Nitra: UKF Nitra, FF, 1998. 177 s. ISBN 80-8050-207-2